

Araştırma Makalesi/Research Article

Tahrir Kayıtlarına Göre Dimetoka Mülkleri; Tımar ve Vakfa Dönüşümleri (1455-1530)

Taner Çolak*

(ORCID: 0000-0002-2494-7579)

Makale Gönderim Tarihi

09.04.2023

Makale Kabul Tarihi

23.05.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Çolak, T., "Tahrir Kayıtlarına Göre Dimetoka Mülkleri; Tımar ve Vakfa Dönüşümleri (1455-1530)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8/2 (Eylül 2023): 1269-1307.

APA: Çolak, T. (2023). Tahrir Kayıtlarına Göre Dimetoka Mülkleri; Tımar ve Vakfa Dönüşümleri (1455-1530). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (2), 1268-1307.

Öz

Dimetoka, yaklaşık 5,5 asır Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında kalan Balkan kasabalarından biridir. Osmanlıların Rumeli'deki ilk dönem fethettikleri yerler arasında sayılabilir. Bugün Yunanistan sınırları içerisinde Evros/Meriç bölgesinde yer almaktadır. Dimetoka, Osmanlı devletinin Rumeli'deki iskân coğrafyasında yer almaktadır. Şehrin iskânı ve imarı için Anadolu'dan Türk ve Müslüman halkın getirilerek yerleştirildiği bilinmektedir. Osmanlılar, şehirdeki iskân politikasını gerçekleştirmek için bölgeye yerleştirdiği halkı tımar, vakıf ve mülk sistemlerine adapte etmektedir. Bu nedenle Dimetoka, tımarların vakıfların, mülklerin ve çiftliklerin yoğun kurulduğu bir yerleşim yeri olduğu söylenilebilir. Bu makale Dimetoka'daki mülklerin tespiti ile bunların tımar ve vakfa dönüşmesi üzerinde durmaktadır. 15. ve 16. asırlarda bu şehirdeki mülk

---

* Arş. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, muverrihtaner@artvin.edu.tr.

Res. Assist., Artvin Coruh University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Turkey.

kayıtları tahrir defterlerine kaydedilmiştir. Bu tahrir defterleri üzerinden yaptığımız çalışmada şehirdeki mülk araziler ve bunların tasarruf şekilleri hakkında bilgi verilmektedir. Mülklerin edinilme şekilleri, sonraki kuşaklara aktarılma şekilleri, belirtilmiştir. Mülklerin kimlere nasıl verildiği ile nasıl tımar ve vakfa dönüştüğü üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu çalışma, arşiv incelemesi, çözümlene, tenkit ve sentezlemeye dayalı olarak oluşturulmuştur. Sınırladığımız tarihi dönem içerisinde Dimetoka mülklerinin tespiti ve zaman içerisindeki değişim ve dönüşümleri ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar kelimeler: Dimetoka, Mülk, Vakıf, Tımar, Osmanlı.

Dimetoka Mülks According to the Tahrir Registers; Conversions to Tımar and Waqf (1455-1530)

Abstract

Dimetoka is one of the Balkan towns that remained under the rule of the Ottoman Empire for about 5.5 centuries. It can be accepted among the places that the Ottomans conquered in the first period in Rumelia. Today, it is located in the Evros/Meriç region within the borders of Greece. Dimetoka is located in the settlement zone of the Ottoman state in Rumelia. It is known that Turkish and Muslim people were brought from Anatolia for the settlement and development of the city. In order to realize the settlement policy in the city, the Ottomans adopted the people they settled in the region to the tımar, waqf, and mülk systems. Therefore, it can be said that Dimetoka is a settlement where tımars, waqfs, mülks, and farms are densely established. This article focuses on the identification of mülks in Dimetoka and their transformation into Waqf and Tımar. In the 15th and 16th centuries, mülk records in this city were recorded in the cadastral registers. In this study on these cadastral registers, information is given about the mülk lands in the city and their usage methods. The ways in which the mülks are acquired and the way they are transferred to the next generations are stated. Evaluations were made on how the properties were given to whom and how they turned into Waqf and Tımar. This study is based on archive analysis, analysis, criticism and synthesis. The determination of Dimetoka mülks and their changes and transformations over time have been revealed in the historical period we have limited.

Keywords: Dimetoka, Mülk, Waqf, Tımar, Ottoman.

Giriş

Dimetoka¹ (Didymoteichon), geçmişte Roma, Bizans ve Osmanlı gibi büyük devletlerin hâkimiyeti altına girmiştir. Dimetoka, Türkiye'nin sınır kentlerinden olan Edirne'nin 40 km. güneyinde ve Uzunköprü'nün 20 km. batısında Yunanistan'a bağlı Evros vilâyeti içerisinde yer almaktadır². Şehir Hacı ilbeyi ve emrindeki birlikler tarafından fethedilmiştir. Şehrin Osmanlı hâkimiyetine geçiş tarihi ihtilafli olmakla birlikte 1361 tarihi kabul görmektedir³. Dimetoka, fethinden bir zaman sonra kurulan Rumeli Beylerbeyliğinin Paşa livası olan Edirne'ye bağlı bir kaza merkezi olmuştur⁴. Şehir, fetih sonrası inşa olunan camiiler, medreseler, mescitler, hamamlar, imaretler ve zaviyeler ile bir Osmanlı şehrine dönüştürülmüştür⁵.

Dimetoka bir bölümü kayalık plato iken, diğer bir kısmı geniş düzlük alanlardan oluşmaktadır.⁶ Şehir merkezi, Kızıldeliçay (Erythrotamos) ile Meriç nehrinin birleştiği yerdeki arazi üzerinde kurulmuştur. Merkezinde ve kırsalında oldukça çok tarıma elverişli arazi, çiftlik ve meralar bulunmaktadır. Bu tarıma elverişli alanların Osmanlı döneminde çeşitli tasarruf şekilleriyle kullanıldığı bilinmektedir. Bu tasarruf şekillerinden biri de Osmanlı'nın en önemli sistemlerinden olan vakıf sistemini besleyen ve güçlendiren mülk sistemidir. Bu makale Dimetoka'daki mülk araziler üzerinde durmaktadır.

Mülk, insanların sahip olduğu ve kendince tasarrufta bulunabildikleri mallar için kullanılan bir terimdir. Mülk, menkul ve gayrimenkul birçok

¹ "Dimetoka, aslı "Διδυμότειχο" olan Rumca ismin bozularak Türkçeleşmiş ve Türkler tarafından kullanılan biçimidir. "Διδυμότειχο" [Διδυμότειχον] kelimesinin Latin harfleriyle "Didimotihō", "Didymotihō", "Didymoteicho" ya da "Didimotihon" şeklinde yazıldığı görülmektedir" Vatan Özgül, "16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 53, 2013, s.191-314.

² Machiel Kiel, "Dimetoka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, C.9, s.305-308.

³ Özgül, "16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıldeli ve Balabanlılar", s.193-194; Levent Kayapınar, "XV. ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Dimetoka'da Bektaşî Tekke ve Zâviyeleri" *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, 18, 2018, 135-162.

⁴ Hacer Ateş, "Bizans Kalesinden Osmanlı Şehrine: Fethinden XV. Yüzyıl Sonlarına Kadar Dimetoka." *Tarih Dergisi*, 75, 2021, s.91-115.

⁵ Feride Bozcu, *14.-15. Yüzyıl Erken Dönem Osmanlı Tarihinde Bir Saray Şehri: Dimetoka*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, s.37

⁶ Kiel, "Dimetoka", s.305-308.

malı kapsamaktadır ve toprak olarak *mülk arazi* adıyla ifade edilmektedir.⁷ Osmanlı Devleti'nde oluşturulan kanunnamelerde topraklar beş bölüm halinde işlenmiştir. Bunlar; *Arâzi-i memlûke*, *Arâzi-i emiriye ya da miriye*, *Arâzi-i mevkûfe*, *Arâzi-i metrûke*, *Arâzi-i mevat*, şeklinde sıralanabilir.⁸

Arâzi-i memlûke, İslam ansiklopedisinde şöyle tanımlanır:

“Mülk arazi hem rakabesi⁹ hem tasarruf hakkı şahıslara ait olan topraktır. Bunun sahipleri arazi üzerinde her türlü tasarrufta bulunabilir; toprağı kullanabilir, hukukî ve tabii semerelerinden faydalanabilir, araziye satabilir, kiralayabilir, vakıf, vasiyet gibi her türlü hukukî işleme konu edebilir”¹⁰

Buna göre mülk topraklarının tasarruf haklarının tamamen sahiplerine ait olduğu vurgulanır ve bu topraklara sahip kişilerin, isterlerse bu toprakları vakfedebilecekleri, satabilecekleri, miras bırakabilecekleri ya da hibe edebilecekleri üzerinde durulur.

Arâzi-i emiriye ya da miriye; mülkiyeti devlete ait olan toprakları ifade etmektedir. Has, zeamet, tımar, paşmaklık, malikâne, yurtluk ve ocaklık vb. gibi kısımlara ayrılmaktadır. Bu toprakları tasarruf edenler devletin onayını alan kişiler olup topraklar üzerinde kiracı konumunda bulunmaktadırlar. *Arâzi-i mevkûfe*, vakıf arazileridir. *Arâzi-i metrûke*, miri araziler içerisinde olup terkedilmiş arazilerdir. *Arâzi-i mevat*, miri araziler içerisinde olup boş kiraç topraklar anlamında herhangi bir kişinin tasarrufunda bulunmayan arazileridir.¹¹

Halil İnalçık, Osmanlı'daki mülk arazilerini dört ayrı kısma ayırmıştır. Bunlar:

“1.Sultanın miri arazideki mülkiyet hakkını başışlamasıyla (temlik etmesiyle) oluşan mülkler, 2.Çorak (mevat) arazinin tarıma kazandırılması ile elde edilen mülkler, 3. İslam hukukuna uygun bir satış

⁷ M. Macit Kenanoğlu, “Mülk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, 2020, C.31, s.540-541.

⁸ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.78-81.

⁹ Rakabe: Bir şeye sahip ve malik olma hakkı olarak tanımlanır. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük-Kubbealtı Lugatı*, Kubbealtı Yay., İstanbul 2011.

¹⁰ Kenanoğlu, “Mülk”, s.540-541.

¹¹ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı...*, s.78-81.

*sözleşmesiyle edinilen mülkler, 4. Fetihden önceki seçkinler zümresine ait olup Osmanlı sultanınca onaylanan mülklerdir*¹²

Burada çalıştığımız şehir itibarıyla en fazla karşılaştığımız mülk arazi türü birinci kısımda verilendir. Osmanlıda mülkler, padişah tarafından verilen belgelerle tescil edilmektedir. Bu belgelere *mülkname*¹³ ya da *temlikname* adı verilmektedir. Mülkname, şeri hukuk kuralları dâhilinde hazırlanmış bir ya da birden fazla kişiye padişah tarafından verilen mülklerin miktarını ve mahiyetini bildiren berat belgeleri için kullanılan bir terimdir.¹⁴ Mülk edinen kişilerin ellerinde bu mülkname ya da temlikname belgelerinin bir nüshası bulunurdu. Bu belgelerle padişah değişikliklerinde mülklerin kendilerine tahsis edildiğini belirtir hem de yeni kaydın buna göre yapılab *berat* ya da *tevkii* verilmesini sağlarlardı.¹⁵ Tahrir defterlerindeki birçok kayıt buna delalet etmektedir. Mülklerin genellikle veraset yoluyla babadan oğula intikal ettiği bilinmektedir. Mülk kayıtlarındaki değişiklik veraset intikali dışında, mülkün satılması, tımara dönüştürülmesi ve vakıf olması gibi sebepler dolayısı ile gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Padişah değişikliğindeki resmi mülk kayıtlarında yapılan gözden geçirmeler ve düzenlemeler yönetim için mülk ve malikânelerin tımara dönüştürülmesi konusunda fırsat yaratmaktaydı. Bu durum mülk sahibi devlet ricali tarafından bilindiği için mülklerini uzun süre ellerinde tutmayıp vakfa çevirmelerine sebep olabilmekteydi.¹⁶

Osmanlı'da fethedilen ya da ele geçirilen toprakların ilk olarak miri toprak sistemine dâhil edildiği yani devlet toprağı haline geldiği

¹² Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, C.1, s.165-166.

¹³ Mülknameler, Orhan Gazi döneminden itibaren verilen belgelerdendir. XVII. Yüzyıla kadar verilen mülknamelerin alt kısmında vakfiyelerde olduğu gibi şahitler kısmı bulunmaktadır. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili* Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1994, s.137-138.

¹⁴ Ayşegül Çalı, "Akıncı Beyi Evrenos Bey'e Ait Mülknâme" *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 20 (2006), s.59-79.

¹⁵ Bir berat türü olarak en eski tarihli mülknamelerde belgeyi tanımlamak için "*mektup, tevki, misal, biti, hüküm*" gibi terimler kullanıldığı belirtilmektedir. Nuri Taşkın, *Osmanlı Diplomatikasında Mülknameler*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s.9-10.

¹⁶ Hülya Taş, *XVI. Yüzyılda Rum Eyaletinde Miri Toprakların Mülk ve Vakfa Dönüştürülmesi*, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998, s.66.

bilinmektedir. Padişahların kuruluş dönemlerinden beri önemli başarılar kaydeden, vezirlere, beylere, ulemaya, kolonizatör tekke ve zaviye şeyhlerine fethedilmiş yerlerden mülkler temlik ettiği bilinmektedir.¹⁷ Dimetoka Kazasında da ümera ve ulemaya birçok mülk arazisinin padişah tarafından temlik edildiğini görülmektedir. Osmanlı'da miri araziden tahsis edilen bu mülk araziler zamanla artmıştır. Bu mülk ve vakıf arazilerinin artması devletin tımar arazilerinin azalmasına sebep olmuştur.¹⁸ Özellikle II. Mehmed döneminde yapılan toprak reformuyla bu mülk ve vakıf arazilerinden bir bölümünün tekrar tımar arazisine dönüştürüldüğü görülmektedir. *M. Tayyip Gökbilgin*, Fatih'in yaptığı bu toprak reformunun sebebini şöyle açıklar:

“Fatih'in saltanatının sonlarına doğru uygulanan bu toprak reformu, çıkarları bozulan bir zümrenin hoşnutsuzluğuna sebep olmuştur. Bu reformdan maksat, zamanın zorunlu kıldığı şartlar gereğince, tımarlı sipahi sayısını artırmak ve devlet hazinesine yeni gelirler sağlamaktır.”¹⁹

Bu durumun yapılan seferler için artan askeri gereksinimleri karşılamak ya da daha çok tımarlı sipahiye sahip olmak amacıyla yapılmış olabileceği üzerinde durulmuştur.²⁰ Bu uygulamanın sebebi ne olursa olsun mülk ve vakıf sahibi kişilerde bir memnuniyetsizlik yarattığını söyleyebiliriz. II. Mehmed'in, ümeradaki tepkiye rağmen bu uygulamayı saltanatının sonuna kadar sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Fatih'in şehzadesi II. Bayezid babasının vakıf ve mülk topraklar üzerindeki bu siyasetini devam ettirmemiştir. II. Bayezid, ellerinde belgesi bulunan ve tımar olmadan önce mülk ya da vakıf olduğu tescillenen arazileri eski sahiplerine ya da onların varislerine geri teslim ettiği tahrir defterlerine kaydedilmiştir.²¹

¹⁷ “Sözlükte temlik “mülk olarak vermek” anlamındadır. Terim olarak bir hükümdarın mirî araziden veya şahıslardan devlete intikal eden arazi ve binalardan bazı yerleri devlete hizmet etmiş kimselere mülk şeklinde tahsis etmesini ifade eder. Bununla ilgili belgeye temlikname (mülknâme) denilir.” Mehmet İpşirli, “Temlikname” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi TDV Yayınları, İstanbul 2011, C.40, s.430-431.

¹⁸ Kenanoğlu, “Mülk” s.540-541.

¹⁹ M. Tayyip Gökbilgin, “Fatih'in Yaptığı Toprak Reformu”, *Ulus Gazetesi*, 18 Ocak 1967, s.18.

²⁰ Taş, XVI. Yüzyılda Rum Eyaleti, s.65.

²¹ Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Tapu tahrir Defteri (TT.d)*, nr.20, vr.139,141; BOA, *TT.d*, nr.77, vr.136-139.

Fatih'in mülk ve vakıflar üzerindeki tımara dönüştürme siyasetini anlamak için *Ömer Lütü Barkan'ın* evlatlık vakıflar hakkındaki öne sürdüğü fikri burada belirtmemiz gerekir.

“Bilhassa şehirlerde tesis edilen evlatlık vakıflarının, Osmanlı İmparatorluğu'nun içtimai nizamın esas prensiplerine mugayir (aykırı) olarak aile nüfuz ve şerefının ve köylerde yerli bir toprak asaleti sınıfının, merkezi devlet otoritesi karşısında her gün daha fazla tehdit edilen mevcudiyetini temin maksadı güttüğünü ve bu itibari onları imparatorluk nizamına yabancı bir devrin bakayası gibi tetkik etmek lazım geldiğini ve esasen diğer nevi vakıf ve mülkler karşısında ehemmiyetlerinin gayet az olduğunu göstermeye çalışmıştık.”²²

Barkan'ın öne sürdüğü bu görüş nazarı dikkate alındığında Fatih'in Osmanlı Devleti'nde bir toprak aristokrasisinin oluşmasının da önüne geçmek gayesi taşıdığı anlaşılmaktadır. Onun, evlatlık vakıflara yönelik tımara dönüştürme siyasetinin bu nedene dayalı olarak gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. II. Bayezid'in ise tımara dönüştürülen vakıf ve mülklerin tekrar eski konumlarına döndürülmesi siyasetini yürütmüştür.²³ Bu siyasetin amacının, zaman içerisinde mülk ve vakıflarına el konulan ümeranın artan şikâyetlerini bitirmek ve onların mülk ve vakıflarına yeniden sahip olmak için oluşturdukları arz ve taleplere makul cevap vermek olduğu söylenilebilir.

Dimetoka Mülkleri (1455-1530)

Dimetoka'ya ait 15. yüzyılda mülk kayıtlarını ihtiva eden iki tahrir defteri mevcuttur. Bunlardan birincisi 860/1455 tarihli Fatih devrine ait olan timar defteri olup Dimetoka ve çevresinde Turhan Bey, Hamza Bey, Mehmed Paşa, Mahmud Çelebi, Ayas Bey, Aslihan Çavuş, Karagöz Bey, Oruç Bey vb. gibi kişilere ait mülk kayıtlarını ihtiva eden defterdir.²⁴ İkincisi ise 890/1485 tarihli II. Bayezid dönemine ait mufassal tahrir defteri olup, İshak Paşa, Nasuh Bey, Hamza Bey (Şarabdar), Mustafa Bey (Miralem), Hüsrev Bey, Ahmed Bey, Mahmud Ağa, Hadım Balaban Bey,

²² Ömer Lütü Barkan, “İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıfların Hususiyeti” *Türkiye’de Toprak Meselesi, Toplu Eserler*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980, C.1, s.249-280.

²³ Taş, *XVI. Yüzyılda Rum Eyaleti*, s.65.

²⁴ Atatürk Kitaplığı (AK), *Muallim Cevdet Yazmaları (MC.Yzm) nr.89*, vr.6.

Mahmud Bey, Davud Paşa, Ferhad Ağa, İlyas Paşa gibi kişilere ait mülk kayıtlarını içeren defterdir.²⁵

16. yüzyılda Dimetoka'daki mülk kayıtlarını ihtiva eden ilk defterler 925/1519 tarihli biri mufassal biri icmal olan iki tahrir defteridir. Sonraki kayıtlar 932/1526 ile 936/1530 tarih aralığında bulunan, üç tahrir defteridir.²⁶ Bu dönemde Mahmud bin İsfendiyar Bey, Hadım Balaban Bey, Mahmud Ağa, Ahmed Bey, Koca Davud Paşa, Ahmed Çelebi, Hamza Bey, Nasuh Bey, Şehzadeşah Hatun, Halim Çelebi, vb. gibi kişilerin mülk kayıtlarının bulunduğu tespit edilmektedir.²⁷

Dimetoka kazası, Osmanlı Klasik döneminde ümeranın mülk edinme şekillerini, edindikleri mülklerin tasarruf şekillerini, devletin mülkler üzerindeki kontrol ve denetlemesini, mülklerin durum ve şartlara göre tımara dönüştürülmesini, bazı durumlarda vakıfların dahi tımar sistemine dâhil edilmesini çok iyi örneklendirdiği için seçilmiştir. Aşağıda başlıklar halinde edinilen mülklerin kronolojik olarak geçirdiği evreler daha detaylı örnekleri ile verilmektedir.

Koca Davut Paşa Mülkü

Davud Paşa (1483-1497), Arnavut asıllıdır. Enderun'dan yetişmiş olup *derviş ve koca* elkâblarıyla bilinmektedir. Çirmen, Ankara, Bosna Sancak Beylikleri, Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliği, vezir, veziriazamlık görevlerinde bulunmuştur. O, 14 yıldan fazla bir süre veziriazamlık görevini yürütmüştür. Veziriazamlıktan azledilince de kendisine Dimetoka'da oturmak kaydıyla 300.000 akçe arpalık tahsis edilmiştir. 903/1498'de Dimetoka'da vefat etmiştir.²⁸ Koca Davud Paşa'nın, birçok mülkü ve vakıf eserleri bulunmaktadır. Onun, İstanbul'da bulunan camii, mektep, medrese ve imareti için Anadolu ve Rumeli'den evkafları vardır.²⁹ Bursa, Edirne, Tekirdağ, Ferecik, Manastır, Prizren ve Üsküp'te pek çok hayratı bulunmaktadır. Üsküp'te vakfına ait bir darphanesi de

²⁵ BOA, *TT.d*, nr.20, vr.141.

²⁶ BOA, *TT.d*, nr.370, vr.19; BOA, *TT.d*, nr.138, vr.14; BOA, *TT.d*, nr.136, vr.19.

²⁷ BOA, *TT.d*, nr.77, vr.126-146; BOA, *TT.d*, nr.73, vr.22.

²⁸ Şerafettin Turan, "Koca Davut Paşa" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* TDV Yayınları, İstanbul 1994, C.9, s.37-38.

²⁹ M. Tayyib Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsi: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2007, s.405-412.

bulunmaktadır.³⁰ Burada mevcut konumuz olan Dimetoka ile ilgili kayıtlara yer verilmiştir.

Dimetoka'ya bağlı Çavuş (چاوش) köyü 860/1455 tarihinde Aslıhan Çavuş'un üzerine mülk olarak kaydedildiği görülmektedir.³¹ Onun elindeki bu mülkün hangi yolla devlete geçtiği hakkında herhangi bir kayıt yoktur. Ancak 890/1485 tarihinde aynı köyün II. Bayezid tarafından Koca Davud Paşa'ya mülk olarak verildiği görülmektedir.³² 925/1519 tarihli kayıtlarda Sovucak Pınar (صوجاق پینار) Köyü'nün Çavuş (چاوش) köyü sınırında yirmi yıl içerisinde haymeneden gelen reayanın oluşturduğu köy olduğu ve Çavuş köyü ile birlikte tasarruf olunduğu kaydedilmiştir.³³ Burada sonradan oluşan ve köy statüsü kazanan bu yerin Koca Davud Paşa'nın mülk tasarrufu dâhilinde olduğu söylenebilir. 934/1527 sonrası kayıtlarda bu mülkün Obrenoğlu Mehmed Bey'in mülkü olarak kaydedildiği görülmektedir. Mehmed Bey'in bu mülkü Davud Paşa'nın oğlundan satın aldığı ve İpek (ایپک)'de olan imaretine ve medresesine vakfetmiş olduğu ifade edilmektedir.³⁴ Zikredilen köylerin toplam yıllık gelirinin 860/1455'te 2.471 akçe;³⁵ 890/1485'te 2.916 akçe;³⁶ 925/1519'da 6.915 akçe;³⁷ 935/1530 yılları arasında 8.605 akçe olarak hesaplandığı görülmektedir.³⁸ Vakfın gelirinin yıllara göre arttığı görülmektedir.

Mehmed Paşa Mülkü

Mehmed Paşa'nın tahrire kaydedildiği tarihi, zaman aralığı ve vakfı dikkate alındığında, I. Mehmed döneminde Anadolu Beylerbeyliği, II. Murad döneminde ise veziriazamlık yapan Koca Mehmed Paşa, olduğu

³⁰ Hasan Telli, *Osmanlı Dönemi Üsküp Vakıfları*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2019, s.167-172.

³¹ Aslıhan Çavuş, hakkında defterde "Mülki Aslıhan Çavuş, şimdi Ahmed Bey veledi Murad bin Aslıhan Çavuş elindedür. Mülkiyet üzere tasarruf eder" kaydı bulunmaktadır. Burada Dimetoka Nahiyesine bağlı Çavuş köyünün mülk olarak kaydedildiği ve yıllık hâsılının 2471 akçeden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. AK, MC.Yzm, nr.89, vr.6.

³² BOA, TT.d, nr.20, vr.139.

³³ BOA, TT.d, nr.77, vr.141-142.

³⁴ BOA, TT.d, nr.370, vr.19; BOA, TT.d, nr.498, vr.296; BOA, TT.d, nr.470, vr.302.

³⁵ AK, MC.Yzm, nr.89, vr.6.

³⁶ BOA, TT.d, nr.20, vr.139.

³⁷ BOA, TT.d, nr.77, vr.141-142.

³⁸ BOA, TT.d, nr.370, vr.19; BOA, TT.d, nr.136, vr.19; BOA, TT.d, nr.138, vr.13.

anlaşılmaktadır. 843/1440 tarihinde memleketi Osmanlık'ta vefat etmiştir.³⁹

Mehmed Paşa'nın 860/1455 tarihinde tutulan defterde mülk kaydının olduğu görülmektedir. Bu kayıta Koyunlu (قونلو) ve Turnacı (طورنه‌جی) köylerinin bu mülk içerisinde olduğu ve toplamda 1455 akçe hâsılının olduğunu görülmektedir. Ancak bu mülke ait beratın görülmediği kaydı da bulunmaktadır.⁴⁰ Mehmed Paşa'nın bu mülkü satın almak suretiyle edindiği anlaşılmaktadır. Sultan II. Murad'ın onun mülkiyetini muteber kıldığı belirtilmektedir.⁴¹ 890/1485 tarihinde tutulan kayıtlar bize bu mülkün (Turnacı ve Koyunlu köyü) vakfa dönüştüğünü göstermektedir.⁴² Mehmed Paşa bu mülkü oğlu Ahmet Çelebiye hibe ve temlik ettiği ve Ahmed Çelebi'nin de mevcut mülkü önce kendi evladına bıraktığı, onların neslinin kesilmesi halinde ise mülkün babasının Osmanlık'ta olan imaretine⁴³ vakıf olması kaydı şartına bağlandığı anlaşılmaktadır. 890/1485 tarihinde bu köylerin Mehmed Paşa'ya ait bir imaret için vakfedildiği kaydı bulunmaktadır. Bu vakıf imaret vakfı iken II. Mehmed zamanında alınarak tımara verilmiştir. II. Bayezid zamanında ise vakfiyeti tekrar muteber kılınmıştır. Vakfedilen köylerin yıllık hâsıllarının 890/1485 tarihinde 8.655 akçe olduğu kaydedilmiştir.⁴⁴ 925/1519 tarihinde ise Dimetoka'ya bağlı her iki köyden 5356 akçelik hâsil elde edildiği kaydedilmektedir.⁴⁵

³⁹ Enis Karakaya, "Koca Mehmed Paşa Cami ve Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2019, C.EK.2, s.71-73.

⁴⁰ AK, MC.Yzm, nr.89, vr.6.

⁴¹ Gökbilgin, XV - XVI. Asırlarda Edirne..., s.242-243.

⁴² Koyunlu köyünün diğer isminin Kadı olduğu ve onun sınırında Şeyh Çiftliği denilen meşhur bir mezranın bulunduğu belirtilmektedir. Turnacı köyünün aslında "Toyca Balaban" köyünün nisfı (yarısı) olduğu ancak defterde "Karyeyi Turnacı" olarak yazıldığı belirtilmiştir. BOA, TT.d, nr.20, vr.139.

⁴³ Veziriazam Koca Mehmed Paşa'nın inşa ettirdiği külliye'nin "Osmanlık Kalesi'nin eteğinde Güney mahallesinin Kayadibi mevkiindedir. Cami, imaret, hamam ve bedestenden meydana gelen külliye'nin imaret ve bedesteni günümüze ulaşmamıştır. İmaret Camii adıyla da anılan yapının, cümle kapısının üzerinde yer alan iki parçalı Arapça kitabesinde eserin 834/1430-31 tarihinde Veziriazam Koca Mehmed Paşa'nın inşa ettirildiği belirtilir." Karakaya, "Koca Mehmed Paşa Cami ve Külliyesi..." C.EK-2, s.71-73.

⁴⁴ BOA, TT.d, nr.20, vr.139.

⁴⁵ BOA, TT.d, nr.73, vr.23, BOA, TT.d, nr.77, vr.126.

Turhan Bey Mülkü

Turhanoğulları, Osmanlıların Balkan fetihlerinde etkin rolleri olan akıncı ailelerinden biridir. Ailenin, Batı Anadolu'dan, Trakya fetihleri için görevlendirilmiş bir Türkmen grup olduğu bilinmektedir. Onların Uzunköprü, Dimetoka, Keşan, Malkara kesiminde yoğunlaşan mülk ve vakıf kayıtları bulunmaktadır. Turahan/Turhan Bey'in 860/1455 tarihinde öldüğü belirtilmektedir.⁴⁶ Turhan Bey'in mülklerine ait en erken kaydın 860/1455 yılında tutulan defterde görülmektedir. Defterde Turhan Bey'e mülk olarak Dimetoka'ya tabi olan Sultanşah (سلطان شاه), Paşayiğit (پاشا یگیت), Bulduklu (بولدوقلو), Hatiblü (حطبلو)⁴⁷ köyleri ve bir Doğancı Çiftliği'nin⁴⁸ ayrıldığı ve bu mülkün hâsılının 25.434 akçe olduğu görülmektedir.⁴⁹ Onun elindeki mülkünü 860/1455 tarihinden sonraki bir tarihte Kırkkavakdağ imaretine vakfettiği kaydedilmiştir. 925/1519 tarihinde tutulan kayıta Turhan Bey vakfının Fatih döneminde de varlığını koruduğu ifade edilerek vakfın mukarrername ve mülknamelerinin bulunduğu kaydedilmiştir.⁵⁰ 890/1485 tarihinde vakıf olarak kaydedilen köylere Canbazan (جان بازان) köyünün eklendiği ve bunun yanı sıra Kadı (قاضی), Korucu (قورجی), Çok köy (چوق کوی) ve Kırk kavak (قرق قواق) köylerinde bulunan değirmenlerin gelirlerinin bu vakfa gelir olarak eklendiği anlaşılmaktadır.⁵¹

⁴⁶ Emecen, "Turahan Bey", s.405-406.

⁴⁷ Hatiblü köyünün Toyca Balaban oğullarından satın alındığı kaydedilmiştir. AK, MC.Yzm, nr.89, vr.4; Paşayiğit, Bulduklu, Hatiblü, Canbazan köyleri ortaklıkların da iskân edildiği yerler olduğu anlaşılmaktadır. BOA, TT.d, nr.73, vr.25; BOA, TT.d, nr.136, vr.18; BOA, TT.d, nr.138, vr.13.

⁴⁸ Tahrirde, Çiftlik-i Doğancı'nın Turhan beye mülkle verilmiş susuz bir yer olduğu belirtilerek ve bu yerin padişah tarafından kendine verildiğini gösteren beratının var olduğu kaydedilmiştir. AK, MC.Yzm, nr.89, vr.4.

⁴⁹ Nefsi Ergene'nin 860/1455-56 tarihli defterde Dimetoka Nahiyesi başlığı altında kaydedilmiş olduğu görülmektedir. AK, MC.Yzm, nr.89, vr.4.

⁵⁰ BOA, TT.d, nr.77, vr.136-139; BOA, TT.d, nr.370, vr.19.

⁵¹ BOA, TT.d, nr.20, vr.127. Gökbilgin, XV- XVI. Asırlarda Edirne..., s.340-341.

Köyler	1455 ⁵²	1485 ⁵³	1519 ⁵⁴	1526-30 ⁵⁵
Sultanşah	4076	4551	4629	4520
Paşayığıt	2473	5469	6475	6000
Bulduklu	3282	4793	11006	10200
Hatiblu	3329	1851	2586	2500
Canbazan ⁵⁶	6274	1042	3548	3500
Toplam	25434	19946	28244	26720

Tablo 1. Turhan Bey'in Vakfının Tahrirlere Göre Yıllık hâsılları

Mahmud Çelebi Mülkü

Mahmud Çelebi hakkında tahrir derkenarında “*Fatıma Hatun oğludur*” ibaresi geçmektedir.⁵⁷ Sonraki tahrir kayıtlarından buradaki Fatıma Hatun’un, hem II. Murad’ın kızı, hem de Zağanos Paşa’nın zevcesi olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁸

Mahmud Çelebi’nin mülk kaydı, 860/1455 tarihli defterde “*Mahmud Çelebi veledi Oruç Bey bin Şeyh Hacı Ali aslında babaları üzerine yazılmıştır*” ibaresiyle kaydedilmiştir. Mülkün Dimetoka’da Hayder Havari (خیدرخواری) ve Vulgar Havari (ولغارخواری)⁵⁹ adlı iki köyden oluştuğu görülmektedir.⁶⁰ Sonraki kayıtlar Mahmud Çelebi’nin bu mülkünü vakfa dönüştürdüğünü göstermektedir. Bu köylerin Bursa’da Kubat Çarşısı’nda

⁵² AK, MC.Yzm, nr.89, vr.4.

⁵³ BOA, TT.d, nr.20, vr.127.

⁵⁴ BOA, TT.d, nr.77, vr.136-139; BOA, TT.d, nr.73, vr.24.

⁵⁵ BOA, TT.d, nr.370, vr.19; TT.d, nr.136, vr.17; BOA, TT.d, nr.138, vr.13.

⁵⁶ Canbazan köyünün diğer adının *Çiftlik-i Doğançı* ya da *Çiftlik-i Doğançı Firuz* olarak kaydedilmiştir. BOA, TT.d, nr.370, vr.19; BOA, TT.d, nr.77, vr.136-139.

⁵⁷ AK, MC.Yzm, nr.89, vr.6.

⁵⁸ BOA, TT.d, nr.20, vr.141.

⁵⁹ Bu köyler 860/1455 tarihinden sonraki kayıtları yazılış şekillerindeki değişime bağlı olarak Tayyip Gökbilgin tarafından, “*Vurgaro hori ve Gidro hori*” olarak okunmuştur. Biz burada ilk defterindeki erken dönem yazılışını dikkate aldık. Gökbilgin, XV - XVI. Asırlarda Edirne..., s.283-284. AK, MC.Yzm, nr.89, vr.6.

⁶⁰ AK, MC.Yzm, nr.89, vr.6.

bulunan *Fatma Hatun Muallimhanesi*'ne vakfedildiği anlaşılmaktadır.⁶¹ Bu vakfın muhtemelen Mahmud Çelebi tarafından annesi Fatma Hatun Muallimhanesi'ne vakfedilmiş olma ihtimali yüksektir.

890/1485 tarihi kaydında ise her iki köy kaydının Zağanos Paşa'nın eşi Fatma Hatun'un Muallimhane vakfı iken II. Mehmed zamanında alınıp tımara verildiği ve Sultan II. Bayezid zamanında kadar tımar olarak tasarruf edildiği anlaşılmaktadır. II. Bayezid, bu toprakların tımar hükmünü sonlandırılarak eski vakfiyetini mukarrer tutup tekrar vakfa dönüştürülmüştür.⁶²

Mülkün 860/1455'teki kaydında her iki köyün hâsılının 11.000 akçe olduğu⁶³ ve 890/1485 tarihinde ise vakıf olarak her iki köyün 9.592 akçelik akarı olduğu görülmektedir.⁶⁴ 925/1519'da ise vakıf akarının iki köyden 24.909 akçe olduğu tespit edilmiştir.⁶⁵ 932/1526 ile 936/1530 tarihleri arasında birbirinin tekrarı üç kayıta her iki köyden 23.250 akçelik bir hâsıl elde edildiği görülmektedir.⁶⁶

Karagöz Bey Mülkü

Karagöz Paşa'nın, Fatih ve II. Bayezid dönemi ümerasından olup, Fatih döneminde harem ağalığı, II. Bayezid döneminde ise sekbanbaşı ve yeniçeri ağası olduğu daha sonrasında Anadolu Beylerbeyliğine kadar yükseldiği ve 917/1511'de şehit olduğu kaydedilmiştir.⁶⁷

Karagöz Bey'e ait Dimetoka merkezinde mülklerin bulunduğu 860/1455 tarihli defterde olan kayıttan görülmektedir. Bu kayda göre Karagöz Bey'in mülklerinin Dimetoka Camisi'ne⁶⁸ imamlık yapan Acem

⁶¹ Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne...*, s.283-284.

⁶² BOA, *TT.d, nr.20, vr.141.*

⁶³ AK, *MC.Yzm, nr.89, vr.6.*

⁶⁴ BOA, *TT.d, nr.20, vr.141.*

⁶⁵ BOA, *TT.d, nr.73, vr.24.*

⁶⁶ BOA, *TT.d, nr.136, vr.17*; BOA, *TT.d, nr.138, vr.11*, BOA, *TT.d, nr.370, vr.17.*

⁶⁷ Mehmed Süreyya vd., *Sicill-i Osmani*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, C.1-5, s.402.

⁶⁸ Dimetoka Camisi, Çelebi Sultan Mehmed ya da Bayezid Camii diye isimlendirilen Dimetoka'nın en merkezi konumunda bulunan en büyük camii olduğu anlaşılmaktadır. Bu camii hakkında teferruat için bkz. Ekrem Hakkı Ayverdi, "Dimetoka'da Çelebi Sultan Mehmed Camii" Vakıflar Dergisi, 2006, 13-16; Mustafa Beyazıt, *Hacı İvaz Paşanın Vakıf Eserleri ve Mimari Faaliyetleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s.137-139.

Hoca'nın elinde bulunduğu, ve Dimetoka'da bulunduğu anlaşılan Karagöz Bey imaretine sarf olunduğu belirtilmektedir. Burada devrin padişahının bu mülk hakkında tevkii şerifi olduğu belirtilmektedir. Mülk gelirlerinin vakfiyet üzerine imarete sarf olduğunun belirtilmesinden adı geçen mülkün vakfa dönüştüğü anlaşılmaktadır.⁶⁹ 890/1485 tarihli kayıta ise Karagöz Bey'in Dimetoka'ya bağlı Hekim (حكيم) köyünü mülk olarak Hekim oğullarından satın aldığı ve Dimetoka merkezinde olan tekkesine vakfettiği kaydedilmektedir. Bu vakfın Fatih devrinde bozulması sebebiyle tımara bağlandığı ve bir müddet tımar olarak tasarruf edildiği, sonrasında II. Bayezid döneminde ise vakfın yeniden muteber kılındığı anlaşılmaktadır.⁷⁰

Karagöz Bey'e ait vakfın gelirinin yıllara göre dağılımına bakıldığında Hekimoğlu köyünün 860/1455 tarihinde mülk iken 2.395 akçelik yıllık hâsılı bulunmaktadır. Mülkün gelirleri içerisinde Dimetoka merkezindeki pazar ve dükkân gelirleri, değirmen gelirleri vb. bulunmaktadır.⁷¹ 890/1485'te bu mülk vakfa dönüştükten sonra 4.042 akçe;⁷² 925/1519'da 3.788 akçe;⁷³ 932/1526 ile 936/1530 tarihleri aralığındaki üç kayıta da 4.111 akçelik yıllık gelirinin olduğu kaydedilmektedir.⁷⁴

Hadım Ayas Bey Mülkü

Hakkında fazla bilgi bulamadığımız Hadım Ayas Bey'in, 860/1455 tarihinde tutulan kayıta bir mülk kaydı bulunmaktadır. Bu kayıta Ayas Bey'in, Çelebi Sultan hazretlerine kethüda olduğu belirtilir. Osmanlı'da *Çelebi Sultan* ifadesi şehzadeler için kullanılan bir tabir olduğundan burada Fatih'in oğullarından biri (Şehzade Bayezid, ya da Şehzade Cem) kastedilmiş olmalıdır. Kaydın devamında, Dimetoka'ya bağlı Kör Umut (كوراموت) köyünün Ayas Bey'e, mülk olarak verildiğine dair II. Murad ve Fatih döneminde alınmış tevkii şerifi olduğu belirtilmektedir.⁷⁵ 890/1485 tarihinde ise Hadım Ayas Bey'in üzerindeki mülkün defterde: *"Vakf-ı Hadım Ayas Bey Hazret-i Resûl aleyhisselatu vesselam ruhu için*

⁶⁹ AK, MC.Yzm, nr.89, vr.6.

⁷⁰ BOA, TT.d, nr.20, vr.137. Gökbilgin, XV- XVI. Asırlarda Edirne..., 289.

⁷¹ AK, MC.Yzm, nr.89, vr.6.

⁷² BOA, TT.d, nr.20, vr.137.

⁷³ BOA, TT.d, nr.77, vr.126; BOA, TT.d, nr.73, vr.23.

⁷⁴ BOA, TT.d, nr.370, vr.16; BOA, TT.d, nr.136, vr.17; BOA, TT.d, nr.138, vr.11.

⁷⁵ AK, MC.Yzm, nr.89, vr.6.

vakfetmiş ta şimdiye değin vakfiyeti mensuh (değiştirme, hükmünü kaldırma) olmayub mukarrer vakif imiş amma hükümleri görülmedi.” kaydından mülkün vakfa dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Hadım Ayas Bey, bu kayda göre var olan mülkünü yani K r Umud (كورامود) köyünü Hz. Muhammed’in Medine’deki Ravzayı Mutahharası için vakfetmiş olduğu anlaşılmaktadır. Vakfın, vakfiyetinin korunduğu herhangi bir Őekilde tımara dönüşmediği, anlaşılmakla birlikte hükümlerinin de görülmediği belirtilmektedir. 890/1485 tarihinde 55 hanelik K r Umud köyünden 6199 akçe hâsıl elde edildiği görülmektedir.⁷⁶ 925/1519 tarihinde de vakıf kaydı tekrarlanmış ancak K r Umud köyünün hâsılının 15.664 akçeye yükseldiği tespit edilmektedir. Bu oran bir önceki tarihle kıyaslandığında vakfın gelirlerinin iki kattan daha fazla bir miktara ulaştığını göstermektedir.⁷⁷ 932/1526 ile 936/1530 tarihleri arasında tutulan    defterde de vakıf kaydının aynı Őekilde yazıldığı ancak vakıf gelirinin 15.000 akçelik bir değer olarak kaydedildiği görülmektedir.⁷⁸ Vakfın 936/1530’da derg h-ı mualladan alınmiş mukarrernameleri bulunduğu da belirtilmiştir.⁷⁹

Taceddin Paşa Mülkü

Taceddin Paşa’ya ait olduğu anlaşılan mülk hakkında çok sınırlı bilgi bulunmaktadır. 860/1455 tarihinde Dimetoka’daki Yenice (بيكيجه) diğer adıyla Karaca Bey (قرجه بك) köyünün mülk olarak onun üzerine kaydedildiği görülmektedir. Adı geçen köyün daha önce  ingene Sancağı Beyi Karaca Bey’in üzerinde mülk iken ondan satın alınarak mülk edinildiği belirtilmektedir.⁸⁰

890/1485 tarihli kayıтта da Yenice köyü hakkında İbrahim Paşa’nın bu köyü satın alarak mülk edindiği ve imareti için vakfettiği ancak Fatih zamanında bu mülkün tımara verildiği ifade edilmektedir. II. Bayezid, bu tımarın önceki vakfiyetini geçerli kılarak hükmü Şerif vermiştir. Böylece tekrar vakıf olarak tasarruf olunmuştur.⁸¹ Mülk malikinin 860/1455

⁷⁶ BOA, *TT.d, nr.20, vr.137.*

⁷⁷ BOA, *TT.d, nr.77, vr.119; BOA, TT.d, nr.73, vr.22.*

⁷⁸ BOA, *TT.d, nr.136, vr.15; BOA, TT.d, nr.138, vr.10; BOA, TT.d, nr.370, vr.15.*

⁷⁹ BOA, *TT.d, nr.370, vr.15.*

⁸⁰ AK, *MC.Yzm, nr.89, vr.6.*

⁸¹ BOA, *TT.d, nr.20, vr.136.*

tarihli ilk kayıta Taceddin Paşa ismiyle kaydedilirken⁸² 890/1485 tarihli diğer kayıta İbrahim Paşa ismiyle kaydedilmiş olduğu görülmektedir.⁸³

İbrahim Paşa'nın imaret vakfı 890/1485'te Yenice köyünden 4005 akçe ve Yenice köyüyle birlikte anılan Tamgacı Toyca köyünden 4908 akçe olmak üzere toplamda 8913 akçe hâsıla sahiptir.⁸⁴ 925/1519 tarihli defterde ise aynı köylerden vakfın geliri 8838 akçe olarak kaydedilmiştir.⁸⁵ 932/1526 ile 936/1530 tarihleri arasında tutulan üç defterde de vakfın gelirininin 8800 akçe olduğu tespit edilmiştir.⁸⁶

Şehabettin Subaşı /Çiftlik-i Kazancı Mülkü

Bu çiftlik mülkünün elimizdeki en erken kaydının Fatih dönemine ait olduğu 860/1455 tarihli defterdeki "*Çiftlik-i Kazancı, Mehmed ve Mahmud ve Hızır evladı Habil elindedir. Mülkiyet üzere tasarruf ederler ellerinde sultanımız hazret babasu tevkii var...*" ifadesinden anlaşılmaktadır.⁸⁷ Bu kayıt bize başlangıcından itibaren Çiftlik-i Kazancı olarak kaydedilen bu mülkün, II. Murad döneminde alınan beratla tasarruf olduğunu da göstermektedir. Aynı çiftlik mülkünün 890/1485 tarihinde tutulan kayıta verilen açıklamaya göre Şahabettin Subaşı'ndan satın alınmak suretiyle mülk edinildiği ve Dimetoka'ya bağlı Çiftlik-i Kazancı⁸⁸ (قرانجی) köyünün de bu mülke bağlı olduğu kaydedilmektedir.

Mülkün ismi de Kazancı köyünden dolayı *Mülk-i Çiftlik-i Kazancı* olarak anılmış olmalıdır. Sonraki dönemde bu mülkün tımara verildiği ifade edilmektedir. Tımar olarak ne kadar tasarruf olduğu tespit edilememiştir. Şehabettin Bey'in oğlu Hızır Çelebi belgedeki tabiriyle *muhit-i şeriyyesini* göstererek mülkü geri talep ettiği ve II. Bayezid'in de mülkiyetini mukarrer kılarak Hızır Çelebi'nin bu mülkü tasarruf etmesine onay verdiği görülmektedir.⁸⁹

⁸² AK, MC.Yzm, nr.89, vr.6.

⁸³ BOA, TT.d, nr.20, vr.136.

⁸⁴ BOA, TT.d, nr.20, vr.136.

⁸⁵ BOA, TT.d, nr.77, vr.124; BOA, TT.d, nr.73, vr.22.

⁸⁶ BOA, TT.d, nr.136, vr.16; BOA, TT.d, nr.138, vr.11; BOA, TT.d, nr.370, vr.16.

⁸⁷ AK, MC.Yzm, nr.89, vr.8.

⁸⁸ Çiftlik-i Kazancı'nın tahrir defterlerinde bazen "köy" bazen "çiftlik" olarak zikredildiği görülmektedir. Bkz. BOA, TT.d, nr.20, vr.129, BOA, TT.d, nr.73, vr.25.

⁸⁹ BOA, TT.d, nr.20, vr.129.

925/1519 tarihinde ise Hızır Çelebi'nin vefatı sebebiyle mülkün oğlu Mehmed'e intikal ettiği kaydedilmektedir. Kaydın devamında mülkün el değişiminden bahisle Mehmed Bey'in de bu mülkü Saru Ahmed Bey'e sattığı belirtilir. 925/1519 tarihinde Saru Ahmed Bey bu mülkü çiftlik olarak tasarruf eden kişi olarak görülmektedir.⁹⁰ 890/1485 tarihinde bu mülk kayıtlarına göre Kazancı (قازانجی) köyünden 1.482 akçelik yıllık gelire,⁹¹ 925/1519 ile 934/1528 tarihlerinde ise 1.400 akçelik bir hâsıla sahip olduğu tespit edilmektedir.⁹²

Mustafa Bey Mülkü

II. Bayezid döneminde Teke miralemi olduğu kaydedilen Mustafa Bey hakkında çok fazla bilgi sahibi değiliz. 890/1485 tarihli defterde

“Mülki Mustafa Bey Mirâlem-i Teke el hâletü hâzâ Pâdişahımız Sultân Bâyezid Hân halledellâhu sultâne işbu Elçilü nâm köyüyle Topalak nâm mezra'a mezkûr Mustafa Bey'e mezîd-i merhamet edüb mülknâme vermiş, elinde tevki'-i şerîf-i sultân vardır cem'-i tevâbi' ve levâhıkıyla mülkiyet üzere mutasarrıfdir”⁹³

şeklinde kaydedilmiştir. Bu kayda göre II. Bayezid, Teke miralemi olan Mustafa Bey'e coğrafya olarak uzak bir yerde olan Dimetoka'da Elçilü (الجلو) köyünü ve Toplak/Topalak (توبلاق) mezrasını mülk olarak vermiştir. Elinde bulundurduğu tevki-i şerif gereğince Mustafa Bey'in mülk ve tasarrufunda olan bu yerin 890/1485 tarihli tahrirde toplam yıllık geliri 6381 akçe olarak hesaplanmıştır.⁹⁴

Mustafa Bey'in Dimetoka'ya bağlı Elçilü köyünü mülk olarak hangi tarihe kadar tasarruf ettiğini bilmiyoruz ancak 925/1519 tarihli icmal defterinde Elçilü köyünün Toplak ve Sekban Viranı mezarları ile birlikte Koca Kasım Bey'e tımar olarak kaydedildiği ve 6681 akçelik hâsılatının bulunduğu belirtilmiştir.⁹⁵ 935/1528 ile 936/1530 tarihlerinde tutulan tahrir defterinde ise 6600 akçelik hâsılıyla Elçilü köyü ve Toplak/Topalak (توبلاق) mezrasının arpalık tımar olarak Hasan Ağa üzerine kaydedildiği

⁹⁰ BOA, TT.d, nr.77, vr.143; BOA, TT.d, nr.73, vr.25; BOA, TT.d, nr.138, vr.18.

⁹¹ BOA, TT.d, nr.20, vr.129.

⁹² BOA, TT.d, nr.77, vr.143; BOA, TT.d, nr.73, vr.25.

⁹³ BOA, TT.d, nr.20, vr.128.

⁹⁴ BOA, TT.d, nr.20, vr.128, Gökbilgin, XV - XVI. Asırlarda Edirne..., s.441.

⁹⁵ BOA, TT.d, nr.77, vr.19.

görülmektedir.⁹⁶ Bu kayıtlar başlangıçta Mustafa Bey'e verilen mülkün 925/1519 öncesi bir tarihte tekrar miri topraklar içerisine alınarak tımar sistemine dâhil edildiğini göstermektedir⁹⁷.

Oruç Bey Mülkü

Oruç Bey hakkında 860/1455 tarihli tımar defterinde *Merhum Yazıcı Oruç Bey* ibaresi geçmektedir. Bu ibareden Oruç Bey'in yazıcılık görevi yaptığı ve 860/1455 tarihinden önce vefat ettiği anlaşılmaktadır.⁹⁸ Defterde bahsedilen Oruç Bey'in tarihi dönemi dikkate alındığında Anadolu Beylerbeyliğinde bulunan Timurtaş Paşa'nın oğlu ve Çelebi Mehmed ile II. Murad dönemi ümerasından olduğu üzerinde durulur.⁹⁹ Oruç Bey'in Dimetoka'da türbesinin olması belki bu kanaatin güçlendirdiğini söyleyebiliriz. Oruç Bey'in Dimetoka'da medrese, hamam, imaret ve bahçesinin bulunduğu belirtilmektedir.¹⁰⁰

İlk arşiv kaydı olarak 860/1455 tarihinde, Dimetoka'da Prankı (برانقى) ve Çobanlı (جوبانلو) adlarında iki köyün mülk olarak Oruç Bey'in oğullarından "Hacı Mehmed veledi Murad ile Ahmed veledi Ali" tasarrufunda olduğu ve Fatih döneminde alınmış tevki-i şerifinin bulunduğu kaydedilmiştir.¹⁰¹ Bundan 30 yıl sonra tutulan defterde Prankı ve Çobanlı köylerinin Oruç Bey'in evlatlık vakfı olduğu ve Fatih döneminde birçok vakfın tımara verildiği gibi Oruç Bey'in bu vakfının da tımara verildiği ifade edilmektedir. II. Bayezid döneminde tımara verilen bu vakfın önceki kayıtlardaki mülkiyeti tespit edildiği için varislerine vakfiyetini tekrar tesis eden mukarrername verilmiştir.¹⁰²

⁹⁶ BOA, *TT.d, nr.370*, vr.13; BOA, *TT.d, nr.138*, vr.5.

⁹⁷ BOA, *TT.d, nr.77*, vr.19.

⁹⁸ AK, *MC.Yzm, nr.89*, vr.6.

⁹⁹ Gökbilgin, *XV- XVI. Asırlarda Edirne...*, s.246-247.

¹⁰⁰ Heath W. Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1550: Kuzey Yunanistan'ın Fethi, İskânı ve Altyapı Gelişmesi*. Çev. Ahmet Cemal. Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s.22.

¹⁰¹ AK, *MC.Yzm, nr.89*, vr.6.

¹⁰² BOA, *TT.d, nr.20*, vr.123-124; BOA, *TT.d, nr.370*, vr.20; BOA, *TT.d, nr.77*, vr.113; BOA, *TT.d, nr.73*, vr.23; BOA, *TT.d, 136*, vr.15; BOA, *TT.d, 138*, vr.14.

Köyler	1455 ¹⁰³	1485 ¹⁰⁴	1519-30 ¹⁰⁵
Çobanlı	2264	4939	5416
Prankı	1464	3372	3989
Toplam	3829	8311	9405

Tablo 2. Oruç Bey Vakfının Tahrir Tarihlerine Göre Yıllık Gelirleri

Ayas Paşa Mülkü

Ayas Paşa, Enderun'da eğitim almıştır. Fatih döneminde beylerbeyi, ardından vezir olmuştur. II. Bayezid'e lalalık yapmıştır. Şehzade Cem'in saltanat mücadelesinde II. Bayezid'in yanında yer almıştır.¹⁰⁶ Bu nedenle kendisine Edirne ve Dimetoka'da bazı köyler mülk olarak temlik edilmiştir.¹⁰⁷

890/1485 tarihinde Ayas Bey'in üzerinde mülk olarak Veleli Doğan (ولد طغان) köyü ve defter harici tutulan Beğlü (بکلو) adlı mezarası, Savcılı (صاوجیلو) diğer ismiyle Eymirlü (ایمیرلو) köylerinin kaydedildiği ve bu köylerden yıllık toplamda 11.660 akçe gelirin olduğu görülmektedir.¹⁰⁸ 925/1519 yılına ait kayıta Eymirlü (Savciler) köyünün mülk olarak Ayas Paşa'nın oğlu olan Mehmed Çelebi'ye intikal ettiği ve onun da Maktul Mustafa Paşa'ya bu mülkü sattığı ifade edilmektedir. Mustafa Paşa'nın satın aldığı Eymirlü (Savciler) köyüne Kadı (قاضی) ve Muslihiddin (مصلح الدین) köylerini de ekleyerek İstanbul'da olan imaretine vakfettiği görülmektedir.¹⁰⁹

Bu vakfın mezkûr köylerden yıllık gelirin 925/1519 tarihinde toplamda 16.328 akçe olduğu tespit edilmiştir.¹¹⁰ 932/1526 ile 934/1528 tarihlerinde ise Kadı köyünden 5.000, Muslihiddin köyünden 2.500, Eymirlü köyünden 8.500 toplamda 16.000 akçe olarak tespit

¹⁰³ AK, MC.Yzm, nr.89, vr.6.

¹⁰⁴ BOA, TT.d, nr.20, vr.122.

¹⁰⁵ BOA, TT.d, nr.77, vr.113; BOA, TT.d, nr.73, vr.23; BOA, TT.d, nr.136, vr.15; BOA, TT.d, nr.138, vr.15; BOA, TT.d, nr.370, vr.20.

¹⁰⁶ Süreyya vd., *Sicill-i Osmani...*, s.342.

¹⁰⁷ Gökbilgin, XV - XVI. Asırlarda Edirne..., s.403-404.

¹⁰⁸ BOA, TT.d, nr.20, vr.145-146.

¹⁰⁹ BOA, TT.d, nr.77, vr.133; BOA, TT.d, nr.370, vr.17.

¹¹⁰ BOA, TT.d, nr.77, vr.133; BOA, TT.d, nr.73, vr.24.

edilmiştir.¹¹¹ Bunun dışında Piri Paşa'nın, Veledi Doğan (ولد طغان) köyünü Ayas Paşa'nın diğer oğlu Ali Çelebi'den satın alarak, bu köyü Silivri'de bulunan imaretine vakfettiği belirtilmektedir.¹¹²

Hamza Bey Mülkü

Hamza Bey, Gelibolu miralemlerinden olup, II. Murad döneminde şarapdarlık yaptığı ve Fatih döneminde ise ümeradan olup beylerbeyi olarak görev yaptığı bilinmektedir.¹¹³ 864/1460 tarihinde Rûmiyye-i suğrâ¹¹⁴ valiliği yapmıştır.¹¹⁵

Sultan II. Murad döneminde Hamza Bey'e, Aslıhan (اصلحان) köyü ve ona bağlı olan Yegân Hızır (يگان حضر) Meşelü (ميشه لو), Akberdi (اقبردی) Balıklı (بالقلى) köyleri mülk olarak verilmiştir.¹¹⁶ Bu mülk muhtemelen Fatih döneminde tımara dönüştürülmüş ve II. Bayezid dönemine kadar tımar olarak kalmıştır. Bu tımar olan mülkün II. Bayezid döneminde önceki mülkiyeti esas alınarak Hamza Bey'in çocuklarına mülkname ile vermiştir.¹¹⁷ Hamza Bey'den sonra bu mülk kaydının oğlu Ahmet üzerine geçtiği görülmektedir.¹¹⁸ Şarabdar Hamza Bey, Bektaş (بكتاش) köyünü kendi eşi olan Tacünnisa Hatun'a sattığı ve kendine hücceti şeriyye verdiği için sonraki kayıtlarda bu köy diğer köylerle birlikte kaydedilmemiştir.¹¹⁹ Tacünnisa Hatun'un ölümü sonrasında Bektaş

¹¹¹ BOA, TT.d, nr.138, vr.12; BOA, TT.d, nr.136, vr.17.

¹¹² Gökbilgin, XV- XVI. Asırlarda Edirne..., s.403-404.

¹¹³ Şarabdar Hamza Bey'in Edirne kayak mezarlığı civarında cema-i halveti müridlerinden Şeyh Bayezid'e teveccühünden dolayı bir zaviye inşa ettirmiş bir köyü de bu zaviyeye vakfettiği ifade edilmektedir. M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", Edirne'nin 600'üncü Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1965, s.161-178, Bu zaviye Enisül Müsamirin'de "Şarabdar Zaviyesi" şeklinde isimlendirildiği belirtilmektedir. Abdurrahman Hibri, Enisü'l Müsamirin (Edirne Tarihi 1360-1650) haz. Ratip Kazancıgil, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Edirne 1996, s.161-178.

¹¹⁴ "Osmanlılar zamanında XV. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun tamamına "iklîm-i Rûm, memleket-i Rûm", Amasya-Tokat-Sivas yöresini kapsayan çevreye de "Rûmiyye-i suğrâ" adı verilmiştir." Ali Açikel, "Rum Eyaleti", TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV yay, İstanbul 2008, c. 35, s.225-226

¹¹⁵ Süreyya vd., Sicill-i Osmani..., s.620.

¹¹⁶ BOA, TT.d, nr.20, vr.125; BOA, TT.d, nr.77, vr.142-143.

¹¹⁷ BOA, TT.d, nr.370, vr.20.

¹¹⁸ BOA, TT.d, nr.136, vr.19; BOA, TT.d, nr.138, vr.14.

¹¹⁹ BOA, TT.d, nr.77, vr.126.

köyü, oğlu Filibe Mirlivası İshak Bey'e kalmıştır. İshak Bey ise bu köyü validesi Tacünnisa Hatun'un Edirne'de Kasım Paşa Mahallesi'nde yaptırdığı mescidine vakfetmiştir. Hamza Bey'in ölümünden sonra mülk olarak görülen Aslıhan, Yeğan Hızır, Akberdi köylerinin onun Keşanlı köyünde bulunan camii masraflarına ve kısmen de Medine evkafına, diğer kısmı da evlatlık vakfa dönüştürülmüş olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır.¹²⁰ Aslıhan, Yeğan Hızır (Meşeli), Akberdi (Balıklı), Çiftlik-i Yenice, Bektaş, Keşanlı¹²¹ köylerinden ibaret olan mülkün yıllık gelirinin toplam olarak 890/1485'te 12.142 akçe,¹²² 925/1519'da 15.161 akçe,¹²³ 932/1526 ile 936/1530 tarihleri arası ise 13.160 akçe olduğu kaydedilmektedir.¹²⁴

İshak Paşa Mülkü

İshak Paşa'nın hayatının ilk dönemi ile onun devlet hizmetine nasıl başladığı bilinmemektedir. Onun, vakfiyesindeki bilgilerden hareketle İnegöllü olduğu ve eski Türk ailelerinden birine mensubiyetinin olduğu ifade edilir.¹²⁵ 867/1463'te Anadolu Beylerbeyliği, 870/1466'de üçüncü vezir, 873/1469'te ise veziriazam olduğu belirtilir.¹²⁶

Onun, Kızılağaç ve Dimetoka'da mülk köyleri bulunmaktadır. 890/1485 tarihli defterde İshak Paşa'nın Dimetoka'ya bağlı Zağnos Bey (زغنوس بك) köyü diğer ismiyle Musa Çavuş (موسى چاوش) Çiftliği köyünü, Şarabdar Zağnos Bey'den satın almış olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁷ Fâtih döneminde bu mülk köylerin tımara dönüştürülmüş olduğu ancak II. Bâyezid döneminde arazinin mülkiyetinin tekrar geçerli kılındığı belirtilmektedir. 925/1519 tarihli kayıtlardan İshak Paşa'nın bu mülkünün vakfa dönüştürdüğü ve onun İnegöl'de yaptırdığı türbesine

¹²⁰ BOA, *TT.d, nr.20*, vr.125, BOA, *TT.d, nr.77*, vr.126.

¹²¹ Tahrirde Keşanlı köyünün Ali Kuşçu defterinde mukarrer mülk kaydedildiği ve mülkiyetinin geçersiz olmadığı ifade edilmektedir. BOA, *TT.d, nr.20*, vr.126.

¹²² BOA, *TT.d, nr.20*, vr.125.

¹²³ BOA, *TT.d, nr.77*, vr.126; Şarabdar Hamza Bey'in mülkü olan köyler oğlu Ahmed Çelebi'nin mülkü ile birleştirilerek yazılmıştır. BOA, *TT.d, nr.73*, vr.25.

¹²⁴ BOA, *TT.d, nr.136*, vr.19; BOA, *TT.d, nr.138*, vr.14. BOA, *TT.d, nr.370*, vr.20.

¹²⁵ DİA, "İshak Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, C.22, s.537-538.

¹²⁶ DİA, "İshak Paşa", s.537-538.

¹²⁷ BOA, *TT.d, nr.20*, vr.124; BOA, *TT.d, nr.370*, vr.16; BOA, *TT.d, nr.20*, vr.137. Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.429-430.

vakfedildiği anlaşılmaktadır. Vakfın akarından türbenin masraflarına da harcadığı görülmektedir.¹²⁸

Vakfın Zağnos Bey/Musa Çavuş Çiftliği köyünden 890/1485 tarihinde 4.655 akçe;¹²⁹ 925/1519'da 6.529 akçe;¹³⁰ 932/1526 ile 934/1528 tarihlerinde de 6.500 akçelik yıllık gelirinin olduğu anlaşılmaktadır.¹³¹

Şehzâde Şâh Hatun Mülkü

Şehzade Şah Hatun, II. Bayezid'in kızı ve Silistre Mirlivası Nasuh Bey'in zevcesidir. Kendisi de Nasuh Bey de birçok eser yaptırmıştır.¹³² Sultan II. Bayezid, kızı Şehzâde Şâh Hatun için Dimetoka'da bulunan bazı köyleri mülk olarak temlik etmiştir.

II. Bayezid, 890/1485'ten önceki bir tarihte, Dimetoka civarında yer alan Kurtoğlu (قورد اوغلى) diğer adıyla Yakub (يعقوب) köyünü Musa Divane'nin tımarı iken, Altıağaç-ı Büzürk (التي اغاج بزرک), Altıağaç-ı Küçük (التي اغاج کوچک), Umur (اموريك) diğer adıyla Subaşı (صوباشى) köylerini ise Padişahın Emiri Ahuru İlyas Bey'in tımarı iken mülke çevirmek suretiyle Şehzadeşah Hatun'a mülkname ile vermiştir.¹³³ Bu mülkname Cafer Çelebi tarafından tescil olunmuştur.¹³⁴ Şah Sultan'ın bu köylerin gelirlerini 912/1506 tarihinde inşa ettirdiği mescidine ve sıbyan mektebine vakfettiği 925/1519 tarihli tahrir defterinde anlatılmaktadır.¹³⁵ Aşağıdaki tabloda vakfedilen köylerin tarihi kayıtlar dâhilinde akar (gelir) miktarları gösterilmiştir.

¹²⁸ BOA, *TT.d*, nr.77, vr.125; Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.429.

¹²⁹ BOA, *TT.d*, nr.20, vr.124; BOA, *TT.d*, nr.370, vr.16.

¹³⁰ BOA, *TT.d*, nr.77, vr.125; BOA, *TT.d*, nr.73, vr.23.

¹³¹ BOA, *TT.d*, nr.136, vr.16; BOA, *TT.d*, nr.138, vr.11.

¹³² Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK Yay, Ankara 1980, s.52.

¹³³ BOA, *TT.d*, nr.20, vr.110.

¹³⁴ Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.385, 386.

¹³⁵ BOA, *TT.d*, nr.77, vr.144-146; BOA, *TT.d*, nr.73, vr.22. Çağatay Uluçay, Şehzadeşah Hatun'un mülkü olan bu köyleri 912/1506 yılında yaptırdığı mescid ve sıbyan mektebine vakfettiğini ifade etmektedir. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları...*, s.29.

Köyler	1519 ¹³⁶	1526 ¹³⁷	1528 ¹³⁸	1530 ¹³⁹
Kurtoğlu (Yakub)	4803	2800	2800	4800
Altağacı Büzürk	4659	2900	2900	2900
Altağacı Küçük	3668	1990	2990	2990
Umurbey (Subaşı)	3590	3500	3500	3500
Toplam	16720	11190	12190	14190

Tablo 3. Şehzâde Şâh Hatun Vakfının Tarihlere Göre Yıllık Gelirleri

Mahmud Bey Mülkü

Mahmud Bey, İsfendiyaroğlu İbrahim Bey'in oğludur. Fatih, Mahmud Bey'e Edirne'deki Musa Beylü (موسى بکلو) adındaki köyü temlik ile vermiştir. 890/1485 tarihli kayıta Mahmud Bey'in sonradan bu köyde yaptırdığı zaviyeye bu mülkü vakfettiği görülmektedir.¹⁴⁰

Mahmud Bey'in, Dimetoka'ya bağlı Azizlü (عزیزلو) diğer adıyla Baraklu/Yaraklu (براقلو) köyünü Zağnos Beyden satın alarak kendine mülk edinmiştir.¹⁴¹ Fatih döneminde timara dönüştürülüp Azizlü adlı köy Baraklu mezrasından ayrılarak Kızıl Göllü (قزل گوللو) mezrasıyla birlikte başka bir kişiye verilmiştir. II. Bayezid bu köylerin mülkiyetini tekrar geçerli kılarak tevki-i şerif vermiş ve bu mülk ilgili bir sınıname yaptırmıştır.¹⁴² Bu sınınamede o dönemde Kadı asker olan İbrahim Çelebi'nin bu mülkün sınırlarının tayin edilmesiyle görevlendirildiği görülmektedir.¹⁴³

¹³⁶ BOA, *TT.d, nr.77*, vr.144-146; BOA, *TT.d, nr.73*, vr.22.

¹³⁷ BOA, *TT.d, nr.136*, vr.19.

¹³⁸ BOA, *TT.d, nr.138*, vr.14.

¹³⁹ BOA, *TT.d, nr.370*, vr.20.

¹⁴⁰ Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.329-330.

¹⁴¹ BOA, *TT.d, nr.20*, vr.135; BOA, *TT.d, nr.77*, vr.139-140; BOA, *TT.d, nr.73*, vr.23; BOA, *TT.d, nr.370*, vr.15; BOA, *TT.d, nr.136*, vr.18.

¹⁴² BOA, *TT.d, nr.20*, vr.135; BOA, *TT.d, nr.77*, vr.139-140.

¹⁴³ Bu sınınamede: "Azizlü diğer adıyla Baraklu'nun sınırında hâsıl bulunmuş belki ikisi birdür deyü kalan mezrayla zikr olan Baraklu'nun hududunda sınırundadır deyü hüccet-i şeriyeye verilmiştir. O hüccet dâhilinde Azizlü, Barakluya ilhak olunduğu adı geçen Kızıl göllü (قزل گوللو) diğer adıyla Siğillü kavak (سکلو قواق) mezraası dahi Azizlüye tabi imiş.

Mahmud Bey, Dimetoka'ya bağlı bu köyü ve mezraalarını kısmen kendi zaviyesine kısmen de Medine evkafına vakfetmiştir.¹⁴⁴ Adı geçen köy ve mezraların vakfa yıllık sağladığı akarın 890/1485'te 5948 akçe,¹⁴⁵ 925/1519'da 19.619 akçe,¹⁴⁶ 932/1526 ile 934/1528'de 19.413 akçe,¹⁴⁷ 936/1530'da ise 23.917 akçe olarak kaydedilmiştir.¹⁴⁸

Ferhad Ağa Mülkü

Ferhad Ağa, Arnavut asıllı olup, Enderun'dan yetişmiştir. Defterde Ferhad Ağa olarak belirtilmesi yeniçeri ağası görevini yürütmesinden dolayı olmalıdır. Ferhad Ağa'nın 921/1516'da Rumeli Beylerbeyi; 927/1521'de Şam Beylerbeyi; 930/1524'te ise üçüncü vezir olarak görev aldığı ve 931/1525'te ise Edirne'de vefat ettiği kaydedilmiştir.¹⁴⁹

Ferhad Ağa mülklerine ait tespit edilen en erken kaydın 890/1485 tarihli tahrir defterinde olduğu görülmektedir. Bu kayıta II. Bâyezid'in, Ferhad Ağa'ya, Dimetoka'ya bağlı Simavna (سماونه), Sarı Hızırlu (صاروحضرو), Saltuklu (صالتوقلو), Umur-Beg (اموريك), İbri-Fakih (ابريفقيه) köyleri ve Emrudlu (امرودلو), Kozluca (قوزلوجه), Balcılu (بالجولو) adlı yerleri temlik ile verdiği görülmektedir.¹⁵⁰ Verilen yerler ve gelirlerine bakıldığında Ferhad Ağa'nın mülkünün oldukça çok olması onun devlet ricalinden olduğu ve önemli görevlerde istihdam edildiğini de göstermektedir. 890/1485 tarihinde Ferhad Ağa mülkü iken adı geçen köylerin toplamda 21.019 akçelik bir hâsılı bulunmaktadır.¹⁵¹

Bu mülkün 15. yüzyıl sonlarına kadar kayıtları bulunurken 16. yüzyılın başlarından itibaren tahrir kayıtlarında bu mülk zeamet kayıtları

Koyun eri bostanlığı (قيون اري بوستانلغى) Kayacuk (قياچق) ve Çekirdeklü (چكردكلو) Balcı buki (بلكى بوجى) Dirnek buki, (ديرنك بوكى) Hayvalu (حيوالو) ve Furuncuk (فرونچق) diğer adıyla Kozluca viranı (قوزلوجه ويرانى) dahi Baraklu (براقلو) sınırında bile hâsıl imiş mesfur Mahmud Beyin elinde olan sınırnamesi gereğince mülkiyet üzere mezbur Mahmud Bey üzerine kayd olunmuştur" şeklinde ifade olunmaktadır. BOA, *TT.d*, nr.20, vr.135; BOA, *TT.d*, nr.77, vr.139-140.

¹⁴⁴BOA, *TT.d*, nr.73, vr.23; Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.329-330.

¹⁴⁵ BOA, *TT.d*, nr.20, vr.135.

¹⁴⁶ BOA, *TT.d*, nr.77, vr.139-140; BOA, *TT.d*, nr.73, vr.23.

¹⁴⁷ BOA, *TT.d*, nr.136, vr.18; BOA, *TT.d*, nr.138, vr.13.

¹⁴⁸ BOA, *TT.d*, nr.370, vr.15.

¹⁴⁹ Süreyya vd., *Sicilli Osmani...*, s.517

¹⁵⁰ BOA, *TT.d*, nr.20, vr.141; Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.413.

¹⁵¹ BOA, *TT.d*, nr.20, vr.141.

içerisine alınarak Ahmed Bey'e verilmiştir. Bu mülkün burada nasıl tımar sistemine dâhil edildiği hakkında bir ayrıntı mevcut değildir. 925/1519'daki bu zeamet "*Zeamet-i Simavna der-tasarruf-i Ahmed Bey ber-vech-i tekaüd*" olarak kaydedilmiştir. Ahmet Bey zeametinde, Simavna, Mahmudlar, Umur Bey, Saru Hızırlı ve Saltuklu köyleri bulunmaktadır. Buna göre 925/1519 da zeamet gelirin toplamı 30.741 akçe olarak kaydedilmiştir.¹⁵² 932/1526 tarihine gelindiğinde ise Ahmed Bey zeametinin gelirlerinin 24.863 akçeye gerilediği görülmektedir.¹⁵³

Nasuh Bey Mülkü

II. Bayezid'in kızı Şehzadeşah Hatun'un eşi olan Nasuh Bey, Rumeli eyaletine bağlı Bosna ve İşkodra,¹⁵⁴ Silistre, Niğbolu ve Anadolu eyaletine bağlı Taş-ilinde Mirliva (Sancak Beyi) görevlerini ifa etmiştir.¹⁵⁵ Nasuh Bey, Dimetoka'da zaviye, mescit¹⁵⁶ ve imaret¹⁵⁷ ile Dimetoka'ya tabi Bey (بک) köyünde bir camii ve mektep yaptırmıştır. Ayrıca onun, Bey köyünde hamamı, değirmeni ve bağları da bulunmaktadır.¹⁵⁸

890/1485 tarihli tahrir defter kayıtlarına göre Bey köyü, II. Bayezid tarafından Nasuh Bey'e mülk olarak verilmiştir.¹⁵⁹ Onun, II. Bayezid döneminde tam olarak hangi tarihte mülk sahibi olduğu ve bu mülkün ne kadar onun tasarrufunda kaldığı belli değildir. 890/1485 tarihinden önce bu mülkün vakfa dönüştüğü defter kaydından anlaşılmaktadır. Nasuh Bey, bu köyün gelirini yaptırdığı bu hayır kurumlarına vakfetmiştir.¹⁶⁰

¹⁵² BOA, *TT.d*, nr.73, vr.17.

¹⁵³ BOA, *TT.d*, nr.136, vr.19.

¹⁵⁴ Süreyya vd., *Sicill-i Osmani*, 1229.

¹⁵⁵ *Gökbilgin*, XV - XVI. Asırlarda Edirne..., s.448-449.

¹⁵⁶ BOA, *TT.d*, nr.77, vr.147.

¹⁵⁷ Bazarlı Bey mahallesinde Nasuh Bey imaretinde imam olarak görevli olduğu anlaşılan Muhyiddin Halife'nin kaydı tutulmuştur. Bu kayıt bize Nasuh Bey'in Dimetoka'da zaviye ve medrese ile birlikte imaretinin de var olduğunu göstermektedir. Tapu Kadastro (TK), Kuyudu Kadime Arşivi (KKA), *Tapu Tahrir Defteri (TT.d)*, nr.54, vr.84.

¹⁵⁸ BOA, *TT.d*, nr.77, vr.147.

¹⁵⁹ BOA, *TT.d*, nr.20, vr.125.

¹⁶⁰ *Gökbilgin*, XV - XVI. Asırlarda Edirne..., s.448-449.

Vakfın 890/1485 tarihinde 4.760 akçe;¹⁶¹ 925/1519'da 19.261 akçe;¹⁶² 932/1526 ile 936/1530 tarih aralığındaki üç kayıtta da 25.200 akçe yıllık gelirinin bulunduğu kaydedilmektedir.¹⁶³ Vakfın gelirlerinin yüzyılın ortalarına doğru arttığı görülmektedir.

Ahmed Bey Mülkü

Ahmet Rıdvan Bey, *Tütünsüz (bi-duhan)* elkâbı ile bilinmektedir.¹⁶⁴ Sultan II. Bayezid, I. Selim ve I. Süleyman dönemi devlet adamlarından olup, sancak beyliği ve defterdarlık yapmıştır.¹⁶⁵

Tahrir kayıtlarına göre II. Bayezid'in kendisine Dimetoka'da Ahmet Fakih (احمد فقيه) diğer adıyla Ece (اجه) köyünü temlik ve hibe yoluyla mülk olarak vermiştir.¹⁶⁶ Ahmed Bey'in bu mülkü ne kadar süre mülk olarak tasarruf ettiği hakkında bilgi sahibi değiliz. Tahrir kayıtları, Ahmet Bey'in bu mülkü Edirne'de yaptırdığı türbesi için vakfettiğini göstermektedir. Bu vakıf kayıtlarını 888/1483 tarihli *Defterdar Tütünsüz Ahmed Bey bin Abdullah* adlı vakfiyeden¹⁶⁷ ve 925/1519 tarihli tapu tahrir defterinden takip edilebilmektedir.¹⁶⁸ Türbede kendisinin ve eşinin medfûn olduğu ifade edilmektedir.¹⁶⁹

Vakfiyede Ahmed Fakih köyünün, mezarları ile birlikte vakfedildiğini belirtmekten başka vakfı kimlerin yöneteceği ve bu yönetenlerin yapacağı işler hakkında bilgi verilmiştir.¹⁷⁰ Ahmed Fakih diğer adıyla Ece köyünün 890/1485 tarihinde 3.184 akçe;¹⁷¹ 925/1519'da 4.824 akçe;¹⁷²

¹⁶¹ BOA, *TT.d, nr.20*, vr.125.

¹⁶² BOA, *TT.d, nr.77*, vr.144; BOA, *TT.d, nr.73*, vr.23.

¹⁶³ BOA, *TT.d, nr.370*, vr.20; BOA, *TT.d, nr.138*, vr.14; BOA, *TT.d, nr.136*, vr.19.

¹⁶⁴ İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* TDV Yayınları, İstanbul 1989, C.2, s.123-124.

¹⁶⁵ Ayşe Gülçin Küçükaya, Gökhan Umaroğulları, "Edirne'de Onikigen Bir Türbe-Tütünsüz Baba Türbesi, Restorasyon Projesi ve Defterdar Ahmet Rıdvan" *Vakıflar Dergisi*, 29 (2005), s.191-195.

¹⁶⁶ BOA, *TT.d, nr.20*, vr.131; BOA, *TT.d, nr.77*, vr.141; BOA, *TT.d, nr.73*, vr.25; BOA, *TT.d, nr.370*, vr.19; BOA, *TT.d, nr.136*, vr.19; BOA, *TT.d, nr.138*, vr.13.

¹⁶⁷ Küçükaya, Umaroğulları, "Edirne'de Onikigen Bir Türbe...", s.248-249.

¹⁶⁸ Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.390.

¹⁶⁹ Rıfat Osman, *Edirne Rehnüması-Edirne Şehir Kılavuzu*. Haz. Ratip Kazancıgil, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, Edirne 2013, s.114.

¹⁷⁰ Küçükaya, Umaroğulları, "Edirne'de Onikigen Bir Türbe...", s.248-249.

¹⁷¹ BOA, *TT.d, nr.20*, vr.131.

¹⁷² BOA, *TT.d, nr.77*, vr.141; BOA, *TT.d, nr.73*, vr.25.

932/1526 ile 936/1530 tarih aralığındaki üç kayıta da 4.800 akçe; hâsıla sahip olduğu görülmektedir.¹⁷³

Mahmud Ağa Mülkü

925/1519 tarihli tapu tahrir kayıtlarında *Azepler Garipler Ağası* olduğu kaydedilen Mahmud Ağa, Sultan II. Bayezid dönemi devlet adamlarındandır.¹⁷⁴

Sultan II. Bayezid, Dimetoka'ya bağlı Düdükci (دودوکچی) köyünü kendisine mülk olarak temlik etmiştir.¹⁷⁵ 932/1526 ile 936/1530 tarihleri arasındaki kayıtlarda Mahmud Ağa'nın adı geçen köyde bir mescid yaptırdığı ve mevcut mülkünü de bu mescidine vakfettiği belirtilmektedir.¹⁷⁶ Mahmud Bey'in vakfettiği köyde iskân edilen gayrimüslimlerden cizye ve adet-i ağnam vergilerinin miri (devlet) için alındığı ispenç ve diğer vergilerin ise vakıf için ayrıldığı kaydedilmektedir.

Vakıf gelirinin 890/1485'te 4.113 akçe;¹⁷⁷ 925/1519'da 6.040 akçe;¹⁷⁸ 932/1526 ile 935/1530 arası dönemdeki kayıtlarda 6.000 akçe olarak hesaplandığı görülmektedir.¹⁷⁹ Buna göre vakıf gelirlerinin zamanla kısmi olarak arttığı söylenebilir.

Hüsrev Bey Mülkü

Hüsrev Bey, II. Bayezid döneminde Çirmen Mîrlivâsı (Sancakbeyi) olarak kaydedilmektedir. Hüsrev Bey'e hizmetlerinden dolayı II. Bâyezid tarafından Dimetoka yakınında Balbalu (بالبالو) köyü kendisine mülk olarak verilmiştir.¹⁸⁰ Hüsrev Bey'in Sultan II. Bayezid döneminden 925/1519 tarihi öncesine kadar bu mülkü tasarruf ettiği anlaşılmaktadır. Hüsrev Bey'in mülkünün tımar ya da vakfa dönüşmediği görülmektedir.

925/1519 tarihli kayıtlarda Hersekzade Ahmed Paşa'nın bu mülkü Hüsrev Bey'den satın aldığı ve bina ettiği imaretine vakfettiği ifade

¹⁷³ BOA, *TT.d, nr.370*, vr.19; BOA, *TT.d, nr.136*, vr.19; BOA, *TT.d, nr.138*, vr.13.

¹⁷⁴ BOA, *TT.d, nr.77*, vr.140.

¹⁷⁵ BOA, *TT.d, nr.20*, vr.132.

¹⁷⁶ BOA, *TT.d, nr.370*, vr.19; BOA, *TT.d, nr.136*, vr.19; BOA, *TT.d, nr.138*, vr.13; Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.437.

¹⁷⁷ BOA, *TT.d, nr.20*, vr.132.

¹⁷⁸ BOA, *TT.d, nr.77*, vr.140.

¹⁷⁹ BOA, *TT.d, nr.136*, vr.19; BOA, *TT.d, nr.138*, vr.13.

¹⁸⁰ BOA, *TT.d, nr.20*, vr.131.

edilmiştir.¹⁸¹ Elinde mülknamesi vardır.¹⁸² 16. yüzyılın ilk yarısında tutulan tahrir kayıtlarında Dimetoka'ya bağlı Balbalu köyünün Hersekzade Ahmed Paşa vakıfları arasında olduğu görülmektedir.¹⁸³

890/1485'te Hüsrev Paşa'nın mülkü iken Balbalu köyünün yıllık hâsılı 4.007 akçedir.¹⁸⁴ Vakıf olduğu 925/1519 tarihinde köyün 4.124 akçe¹⁸⁵ ve 935/1530 tarihlerinde ise 4.100 akçelik yıllık bir hâsıla sahiptir.¹⁸⁶

Hadım Balaban Bey Mülkü

Hadım Balaban Bey, hakkında fazla bilgi bulunmamakla beraber onun mülk ve vakıf kayıtlarındaki bilgilerden II. Murad ile Fatih dönemi devlet adamlarından olduğu anlaşılır. Edirne'de kendi adını taşıyan mahallede Hadım Balaban Mescidini yaptırmıştır.¹⁸⁷

Hadım Balaban Bey, Dimetoka'ya bağlı bulunan Emineddin (امین الدین) köyünden ayrılan bir kısım yeri Emineddin oğullarından satın almıştır.¹⁸⁸ Onun, Emineddin köyünü ne kadar mülk olarak tasarruf ettiğini bilmiyoruz. Ancak Fatih döneminde, Emineddin köyünü onun kendi mülk değirmenleriyle birlikte vakfettiği kaydedilmektedir.¹⁸⁹ Bu vakfın Sultan II. Mehmed zamanında alınarak tımara tahsis edildiği belirtilmektedir. Bu vakfın II. Bayezid dönemine kadar tımar olarak tasarruf edildiği bu dönemden sonra bu toprakların tekrar mülkiyet ve vakfiyet hakları muteber kılındığı anlaşılmaktadır. Sonraki tahrirlerde vakıf durumunun devam ettiği görülmektedir.

Elimize ulaşan en erken kaydın 890/1485 tarihinde olduğunu ve Hadım Balaban'ın Emineddin köyünde 6 ay faaliyette bulunan yıllık 650

¹⁸¹ BOA, *TT.d, nr.77*, vr.136; Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.417.

¹⁸² BOA, *TT.d, nr.370*, vr.19.

¹⁸³ BOA, *TT.d, nr.73*, vr.24; BOA, *TT.d, nr.136*, vr.18; BOA, *TT.d, nr.138*, vr.13.

¹⁸⁴ BOA, *TT.d, nr.20*, vr.131.

¹⁸⁵ BOA, *TT.d, nr.77*, vr.136; BOA, *TT.d, nr.73*, vr.24.

¹⁸⁶ BOA, *TT.d, nr.136*, vr.19; BOA, *TT.d, nr.138*, vr.13; BOA, *TT.d, nr.370*, vr.19.

¹⁸⁷ Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.231.

¹⁸⁸ BOA, *TT.d, nr.20*, vr.104.

¹⁸⁹ Emineddin köyünün vergi gelirleri içerisinde "Asiyab-ı dolab-ı Hadım Balaban resm vermez imiş" ifadesi Hadım Balaban'ın mülk değirmenlerinin de bu köy içerisinde olduğunu göstermektedir. BOA, *TT.d, nr.20*, vr.104, aynı değirmenin 925/1519 tarihli kaydında harap olduğu kaydedilmiştir. BOA, *TT.d, nr.77*, vr.97; Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.231.

akçelik değirmenleri ve Eminateddin köyü topraklarından ele edilen diğer gelir kaynaklarıyla beraber yıllık gelirinin de 1.430 akçe olduğu görülmektedir.¹⁹⁰ Vakfın, 925/1519 tarihinde aynı köyden 2.976 akçe,¹⁹¹ 932/1526 ile 936/1530 tarihleri arasındaki kayıtlarda ise 2.000 akçelik yıllık gelirinin olduğu görülmektedir.¹⁹²

Halîmî Çelebi Mülkü

I. Selim dönemi devlet ricalinden olan Halimi Çelebi, Kastamonu'da doğmuştur. Asıl adının Abdülhalim olduğu bilinmektedir. I. Selim'le şehzade yıllarında tanışmış ve onun daveti üzerine Trabzon'a gitmiştir. Sultan Selim'e imam (hoca) olduğu gibi Şehzade Süleyman'ın eğitimiyle de görevlendirilmiştir.

I. Selim'in saltanata geçmesiyle birlikte Halimi Çelebiye 200 akçe maaş bağlamış ve kendisini hâce tayin etmiştir. Onun verdiği hizmetinden dolayı bazı köyleri ona mülk olarak vermiştir.¹⁹³ Dimetoka'da iki köy: Baş-kilise, (باش کلیسا) Kayacak (قياچق) ve iki mezraa: Söğütlü-dere (سکوتلودره), Demür viranı (دمورویرانی) ona mülk olarak verilmiştir.¹⁹⁴

925/1519 tarihindeki kayıta bu mülkün Halimi Çelebiye ait olduğu ve toplamda 5.781 akçe gelirinin olduğu kaydedilmektedir.¹⁹⁵ 935/1530 tarihli kayıta ise bu mülkün Halimi Çelebi'den alınıp merhum I. Selim'in İstanbul'daki imaretine vakıf olduğu ve gelirinin de 18.808 akçe olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁶

Şeyh Hun Bey Mülkü

İlk olarak 925/1519 tarihli tahrirde kaydına rastladığımız Şeyh Hun Bey (شیخ خون بگ) hakkında I. Selim döneminde Dimetoka'ya tabi Ergene

¹⁹⁰ BOA, *TT.d*, nr.20, vr.132-133.

¹⁹¹ BOA, *TT.d*, nr.77, vr.133; BOA, *TT.d*, nr.73, vr.23.

¹⁹² BOA, *TT.d*, nr.136, vr.19; BOA, *TT.d*, nr.138, vr.13; BOA, *TT.d*, nr.370, vr.19.

¹⁹³ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, "Halîmî Çelebi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, C.15, s. 343-344.

¹⁹⁴ "Söğütlü Dere köyü/Mandıra köyü" haymaneden gelen gayrimüslim halkın sakin oldukları bir yer olarak kaydedilmiştir. BOA, *TT.d*, nr.370, vr.20.

¹⁹⁵ BOA, *TT.d*, nr.77, vr.147; BOA, *TT.d*, nr.73, vr.25.

¹⁹⁶ BOA, *TT.d*, nr.136, vr.20; BOA, *TT.d*, nr.138, vr.14; BOA, *TT.d*, nr.370, vr.20; Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.489.

nahiyesinden Yılma Ali (يلمه على), Oğul Paşa (اوغول پاشا) ve Hızırca (حضرجه) isminde üç köyün ona mülk olarak kaydedildiği görülmektedir. Tahrirde, Şeyh Hun'un mülk köylerinin ayrıca padişah yağcılarında oldukları da belirtilmektedir.¹⁹⁷ Diğer bir icmal defterde ise “*Vakf-ı Mescid-i Şeyh Hun Bey der-nefs-i İstanbul der kurb-ı bazar-ı Aksaray*” kaydı bulunmaktadır. Bu kayıttan, mezkûr mülk köylerinin İstanbul’un şehir merkezinde Aksaray Pazarı’na yakın bir konumda olduğu ve Şeyh Hun Bey Mescidi için vakfa dönüştürüldüğü tespit edilmektedir.¹⁹⁸ 925/1519 tarihinde her üç köyden toplamda 1919 akçelik gelire sahipken¹⁹⁹ 932/1526 ile 936/1530 tarihleri arasında aynı köylerin toplamda 2.264 akçelik gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır.²⁰⁰

Ahmed Çelebi (Şarabdar Ağa) Mülkü

Ahmed Bey, Şarabdar Hamza Bey’in oğludur. Şarabdar Ağa olarak anıldığı tahrir defter kayıtlarında belirtilir. Dimetoka’ya bağlı Şeyh Paşa Çiftliği (شيخ پاشاچفتلكي) köyünü Sultan II. Bayezid ona hibe ve temlik yoluyla vermiştir. I. Selim tarafından da aynı mülk için kendisine hükmü hâkani verildiği ifade edilmektedir.²⁰¹ Mülk gelirlerinin tarihi kayıtlara göre değişimine bakıldığında Ahmed Bey’in mülkü olan Şeyh Paşa Çiftliği’nin 925/1519’da 1.848 akçe,²⁰² 932/1526 ile 936/1530 tarihleri arasındaki kayıtlarda ise 1.800 akçelik bir hâsıl miktarına sahiptir.²⁰³

Sonuç

Osmanlıların Balkanlarda ilerleyişi birçok şehir ve kasabanın hâkimiyet altına alınması ve toprakların genişlemesini sağlamıştır. Bu şehir ve kasabaların fethinde önemli katkıları olan kişilere birçok arazinin mülk olarak temlik edildiği bilinmektedir. 15. ve 16. yüzyılda bazı devlet adamlarına (Vezir, Mirliva, Miralem, Azepler Garipler Ağası vb.) yürüttükleri görevlerden dolayı çeşitli mülkler tahsis edildiği de görülmektedir. Paşa livasına bağlı Dimetoka kazası ve kırsalında

¹⁹⁷ BOA, *TT.d*, nr.77, vr.147; BOA, *TT.d*, nr.136, vr.20; BOA, *TT.d*, nr.138, vr.14; BOA, *TT.d*, nr.370, vr.20; Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne...*, s.526.

¹⁹⁸ BOA, *TT.d*, nr.73, vr.22.

¹⁹⁹ BOA, *TT.d*, nr.77, vr.142; BOA, *TT.d*, nr.73, vr.22.

²⁰⁰ BOA, *TT.d*, nr.138, vr.14; BOA, *TT.d*, nr.136, vr.20; BOA, *TT.d*, nr.370, vr.20.

²⁰¹ BOA, *TT.d*, nr.370, vr.19; BOA, *TT.d*, nr.73, vr.25; BOA, *TT.d*, nr.77, vr.142.

²⁰² BOA, *TT.d*, nr.77, vr.142; BOA, *TT.d*, nr.73, vr.25.

²⁰³ BOA, *TT.d*, nr.138, vr.13; BOA, *TT.d*, nr.136, vr.19.

belirtilen konularda çeşitli mülk arazilerin padişah tarafından verilen temlikname ile yapıldığını ve muhtelif zamanlarda da bunların mülk onaylarının yenilendiğini anlaşılmaktadır.

Dimetoka ve civarında mülklerin temlik yoluyla edinilmesinin yanı sıra satın alma ve veraset yoluyla da edinildiği görülmektedir. Dimetoka kazası ile sınırlandırdığımız araştırmada devlet görevlilerine ve padişah yakınlarına verilen mülklerin çoğunun sonraki dönemlerde vakfa dönüştüğü görülmektedir. Vakfa dönüşen mülklerin bir kısmının inşa ettirilen imaret medrese vb. gibi tesislere akar (maddi kaynak) olarak bırakıldığı, bir kısmının da evlatlık vakıf olarak değerlendirildiği görülmektedir. Dimetoka kayıtları içerisinde bulunan diğer vakıfların açıklamalarında verilen bilgilerden onların da önceki dönem mülklerden dönüştürüldüğü belirtilmektedir.

Bu anlamda mülk sahiplerinin arazileri üzerindeki tasarruf tercihleri Osmanlı vakıf sistemini besleyen, güçlendiren, tesis eden bir kaynağa dönüşmüştür. Osmanlı tebaası kendilerine tahsis edilen mülkleri, kendi maddi birikimleriyle veya veraset yoluyla edindikleri mülklerini genellikle bir süre kullandıktan sonra vakfa dönüştürerek tabiri caizse halkın paylaşımına açmışlardır.

Araştırmada Dimetoka'dan mülk edinen kişilerin kimlikleri ve bunların Devlet içerisindeki yürüttükleri meslekleri mülk aldıkları dönem, edindikleri mülk arazilerin gelir miktarları ve bunlardaki değişimler tespit edilmiştir. Örnek vermek gerekirse Koca Davut Paşa, Mehmed Paşa, Turhan Bey, Mahmud Çelebi, Karagöz Bey, Hadım Ayas Bey, Taceddin Paşa, Şehabettin Subaşı, Mustafa Bey, Oruç Bey, Ayas Paşa, Hamza Bey, İshak Paşa, Şehzâde Şâh Hatun, Mahmud Bey, Ferhad Ağa, Nasuh Bey, Ahmed Bey, Mahmud Ağa, Hüsrev Bey, Hadım Balaban Bey, Halîmî Çelebi, Şeyh Hun Bey, Ahmed Çelebi gibi devlet adamlarının Dimetoka kazasındaki mülk arazilerinin varlığı tespit edilmiştir. Bu mülklerin çoğunun malikleri tarafından vakfa dönüştürüldüğü ortaya çıkarılmıştır.

Osmanlı'da miri araziden tahsis edilen mülk arazilerin ve dolayısıyla vakıf arazilerinin artması devletin tımar arazilerinin azalmasına sebep olmuştur. II. Mehmed döneminde yapılan toprak reformu bu mülk ve vakıf arazilerinden bir kısmının tekrar tımar arazisine dönüştürülmesi ile sonuçlanmıştır. Bu durum Dimetoka kazası dâhilindeki birçok mülk ve

vakıf arazisi üzerinde uygulandığı görülmüştür. Fatih, devletin hazine gelirlerini artırmak, daha fazla asker yetiştirmek ve belli oranda toprak aristokrasinin oluşmasını önlemek amacıyla vakıf ve mülk topraklarının tımara dönüştürülmesi siyasetini uygulamıştır. Fatih'in uyguladığı bu siyaset, Dimetoka'daki mülk ve vakıfları etkilemiştir. Adı geçen mülk arazilerin bu dönemde tımara dönüştürüldüğü arşiv vesikalarından yapılan atıflarla gösterilmiştir. Bu siyasetin vakıf ve mülk sahipleri tarafından hoş karşılanmadığı ve bunu zoraki kabullendikleri sonraki padişah dönemlerinde tekrar eski mülk ve vakıflarını geri talep etmelerinden anlaşılmaktadır. II. Bayezid döneminde mülk ve vakıfların eski konumlarına geri dönüştürüldüğü bir dönem olmuştur. Bu dönemde Dimetoka'da Tımara dönüştürülen tüm mülk ve vakıfların yeniden kurulduğu tespit edilmektedir. Buradaki amacın vakıf ve mülk sahiplerinin şikâyetlerini gidermek olduğu açıktır. 1455 tarihinden 1530 tarihine kadarki dönemde mülk ve vakıfların takibi yapılmış ve bunların gelirlerinde arazisine göre farklı oranlarda artışlar olduğu gözlenmiştir.

Kaynaklar

Arşiv kaynakları

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Tapu Tahrir Defterleri (TT.d), nr. 20, 73, 77, 136, 138, 370, 470, 498.

Tapu Kadastro (TK), Kuyudu Kadime Arşivi (KKA)

Tapu Tahrir Defterleri (TT.d), nr. 54.

Atatürk Kitaplığı (AK),

Muallim Cevdet Yazmaları,(MC.Yzm) nr. 89.

Kitaplar ve Makaleler

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, "Halîmî Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, C.15, s.343-344.

Açikel, Ali, "Rum Eyaleti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV yay, İstanbul 2008, C.35, s.225-226.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, "Dimetoka'da Çelebi Sultan Mehmed Camii" *Vakıflar Dergisi*, 2006, s.13-16.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lugatı)*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2011.

Barkan, Ömer Lütfi, "İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıfların Hususiyeti" *Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, C.1, s.249-280.

Beyazıt, Mustafa, *Hacı İvaz Paşanın Vakıf Eserleri ve Mimari Faaliyetleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s.137-139.

Bozcu, Feride, *14.-15. Yüzyıl Erken Dönem Osmanlı Tarihinde Bir Saray Şehri: Dimetoka*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017.

Çalı, Ayşegül. "Akıncı Beyi Evrenos Bey'e Ait Mülknâme". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)* 20 (2006), s.59-79.

DİA, "İshak Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, C.22, s.537-538.

Emecen, Feridun M., "Turahan Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, C.41, s.405-407.

Gökbilgin, M. Tayyib, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İşaret Yayınları, İstanbul 2007.

Gökbilgin, M. Tayyib, "Fatih'in Yaptığı Toprak Reformu", *Ulus Gazetesi*, 1 (18 Ocak 1967), s.18.

Gökbilgin, M. Tayyib, "Edirne Şehrinin Kurucuları", *Edirne'nin 600'üncü Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1965, s.161-178.

Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Hibri, Abdurrahman, *Enisü'l Müsamirin (Edirne Tarihi 1360-1650)*, haz. Ratip Kazancıgil, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Edirne 1996.

İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, C.1.

İpşirli, Mehmet, "Temliknâme" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları, İstanbul 2011, C.40, s.430-431.

Karakaya, Enis, "Koca Mehmed Paşa Camii ve Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2019, C.EK-2, s.71-73.

Kayapınar, Levent, "XV. ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Dimetoka'da Bektaşî Tekke ve Zâviyeleri." *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, 18, 2018, 135-162.

Kenanoğlu, M. Macit, "Mülk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları, Ankara 2020, C.31, s.540-541.

Kiel, Machiel, "Dimetoka" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları, İstanbul 1994, C.9, s.305-308.

Küçükkaya, Ayşe Gülçin – Umaroğulları, Gökhan, "Edirne'de Onikigen Bir Türbe-Tütünsüz Baba Türbesi, Restorasyon Projesi ve Defterdar Ahmet Rıdvan". *Vakıflar Dergisi* 29 (2005), s.191-195.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1994.

Lowry, Heath W., *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1550: Kuzey Yunanistan'ın Fethi, İskânı ve Altyapı Gelişmesi*. çev. Ahmet Cemal, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.

Osman, Rifat, *Edirne Rehnüması - Edirne Şehir Kılavuzu*, haz. Ratip Kazancıgil, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, Edirne 2013.

Özgül, Vatan, "16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 53, 2013, s.191-314.

Süreyya, Mehmet, *Sicill-i Osmanî, Osmanlı Ünlüleri*, (Haz. Nuri Akbayar, S. Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 1996, C.1-5.

Taş, Hülya, *XVI. Yüzyılda Rum Eyaletinde Mirî Toprakların Mülk ve Vakfa Dönüştürülmesi*, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.

Taşkın, Nuri, *Osmanlı Diplomatasında Mülknameler*. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.

Telli, Hasan, *Osmanlı Dönemi Üsküp Vakıfları*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2019, 167-172.

Turan, Şerafettin, "Koca Davut Paşa" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, C.9, s.37-38.

Uluçay, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980.

Ünver, İsmail, "Ahmed Rıdvan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1989, C.2, s.123-124.

Extended Abstract

The city of Dimetoka is a town located in the Evros region of Northern Greece. This town was established at the confluence of the Meriç and Kızıldeli rivers. There are large flat areas around it. Its geographical location has allowed many farms and estates to be established and operated in this town throughout history. Dimetoka, in the Byzantine period and the Ottoman period, recreation areas, hunting areas, mülk lands, farms, etc. It has become a town known for its facilities.

The Ottoman state conquered this city in 1360. The Ottomans settled many Turkish and Muslim peoples they brought from Anatolia into the city. The settlement policy implemented by the Ottomans here provided the development of Turkish-Islamic culture in the city. The Ottomans built many architectural works (mosque, madrasah, bath, soup kitchen, etc.) in the city. The physical repairs of these works, the continuity of their services, and the payment of the service fees of the officials were mostly carried out depending on the Waqf system. The work of the Ottoman Waqf system, on the other hand, depends on the donations made by the Ottoman rich class from their own mülks. Mostly, the sultan's family, statesmen and his subjects supported the waqf system according to their wealth. They often donate their mülk for the benefit of the people.

Mülks are goods owned and disposed of by people. Mülks include movable and immovable mülk. This article focuses on the mülk lands in Dimetoka during the Ottoman period and their transformation into timar and Waqf.

In the Ottoman Empire, the lands were listed in five sections in the Kanunnames. These; It can be listed as Memluke the land, Emiriye or Miriye the land, Mevkufe the land, Metruke the land, Mevat the land. In this classification, memluke lands is used to mean mülk lands. Ownership rights of mülk lands belong entirely to their owners. Owners of these lands could dedicate, sell, inherit or donate these lands if they wished. In the Ottoman Empire, mülk lands become valid with the documents given by the sultans. These documents are called temlikname or mülkname. Mülkname is a term used for documents declaring the amount and nature of the Mülks given by the Sultan. Owners of mülk have a copy of these mülkname documents. With these documents, the people stated that the Mülks were allocated to them, and they also ensured that the new registration was made accordingly and the berat given to them in the sultan's changes. Many records in the tahrir registers

indicate this. It is known that the Mülks are generally inherited from father to son. We can say that changes in mülk records are also realized through forms such as selling the mülk, converting it to a fief, and becoming a Waqf, in addition to inheritance. The arrangements made in the official mülk records in the change of the sultan create an opportunity for the administration to transform the Mülks and mansions into timars.

We can say that only some people could own a mülkname in the Ottoman Empire. It is known that the lands captured in the Ottoman Empire were first included in the miri land system, that is, they became state land. It is known that the sultans, who have achieved significant success since their establishment, donated the conquered lands to the beys, viziers, scholars, lodges and zaviye sheikhs as mülk. In Dimetoka District, we see that many mülk lands were assigned by the sultan to the umera and the ulema. These mülk lands allocated from miri land in the Ottoman Empire increased over time. The increase in these mülk and Waqf lands has led to a decrease in the state's timar lands. Especially It is seen that some of these mülk and Waqf lands were turned into timar lands with the land reform made during the reign of II. Mehmed. It was emphasized that this reform might have been made in order to increase the number of timar cavalymen, to meet the increasing military requirements for the expeditions, and to increase the state treasury revenues. Whatever the reason for this practice, we can say that it creates dissatisfaction in the public. It is understood that II. Mehmed continued this practice until the end of his reign, despite the reaction in the society. Fatih's son II. Bayezid did not continue his father's policy on Waqf and mülk lands during his reign. II. Bayezid was recorded in the cadastral registers that the people handed over to their former owners or their heirs the lands that were documented and registered as mülk or Waqf before becoming a fief.

The waqf system in the Ottoman Empire was established with the conditional or unconditional grants made by the mülk owners from their own Mülks. For this reason, the mülk system in the Ottoman Empire is a source that feeds the Waqf system. It is seen in the documents that the mülk records in Dimetoka also serve the same purpose. It is seen that the Mülks in this city were recorded in the cadastral registers by the state officials in the 15th and 16th centuries. It is seen that various Mülks were allocated to statesmen (Vezir, Mirliva, Miralem, etc.) who performed certain duties in the 15th and 16th centuries. In and around Dimetoka, Koca Davud Pasha, Mehmed Pasha, Ayas

Bey, Karagöz Bey, Oruç Bey, İshak Pasha, Nasuh Bey and so on. It is seen that there are mülk records belonging to many government officials, such as.

For example, Nasuh Bey, the wife of Şehzadeşah Hatun, the daughter of II. Bayezid, built a zawiya, a small mosque, a soup kitchen in Dimetoka, and a mosque and a school in the village of Bey, which is subject to Dimetoka. He also has a bath, mill and vineyards in the village of Bey. According to the cadastral records dated 1485, the village of Bey, It was given to Nasuh Bey as mülk by II. Bayezid. His, It is not clear when exactly he owned the mülk during the II. Bayezid period and how long this mülk was in his possession. It is understood from the book record that this mülk was turned into a Waqf by Nasuh Bey before 1485. Nasuh Bey donated the tax revenues of this village to charities he had built.

Mahmud Agha, who is stated to be Azepler Garipler Agha in the land registry records dated 1519, He is one of the statesmen of the II. Bayezid period. II. Bayezid gave the Düdukçi village of Dimetoka as his mülk due to his services. In the records between 1526 and 1530, it is stated that Mahmud Ağa had a mosque built in Düdukçi village and donated his mülk for the expenses of this mosque.

According to the information obtained from the Waqf charter of İshak Pasha, it is stated that he was from İnegöl and belonged to one of the Turkish families. In the official records, it is stated that he became the Anatolian Beylerbeylik in 1463, the third vizier in 1466, and the vizier in 1469. It has mülk villages in Kızılağaç and Dimetoka. In the book dated 1485, it is understood that İshak Pasha bought the Zağnos Bey village of Dimetoka, also known as Musa Çavuş Çiftliği, from Sarabdar Zagnos Bey. During the Fatih period, these mülk villages were converted into timars, but It is recorded that the ownership of the land was re-validated during the II. Bayezid period. It is understood from the records dated 1519 that İshak Pasha converted this mülk into a Waqf and it was dedicated to his tomb in İnegöl. It is seen that the funds of the Waqf are spent on the expenses of the tomb.

In the Ottoman Empire, there were mülk lands allocated mostly to statesmen for their services. In and around Dimetoka, it is seen that the Mülks were acquired by the sultan as well as through the acquisition of the sultan. There are forms that turn into Waqfs as well as transferring Mülks from father to son. It is seen that the state dignitaries who disposed of these mülk lands mostly converted these Mülks into various Waqfs. In our study on the tahrir

book data, many evaluations were made on how the mülk lands in the city were acquired and how they turned into Waqfs or fiefs. The reasons for the inclusion of mülk lands in the timar system are emphasized. Here, although the possession of the Mülks allocated by the state to some of its own people according to their qualifications was left to these people, it is understood that in some cases these lands were turned into timars for the benefit of the state. Another issue that needs to be explained here is that the savings preferences on Mülks vary from sultan to sultan. Generally, the transformation of Waqfs and Mülks into fiefs was seen at the time of the conqueror. The Waqf process of the Mülks, on the other hand, was seen in similar ways in all classical period sultan periods. The inclusion of the sultan's family in the tradition of making Waqfs spread the tradition of making Waqfs of the people. The public did not welcome the state's intervention in the mülk.

The mülk tradition in the Ottoman Empire was examined according to the sample of the town of Dimetoka. It has been tried to reveal the savings on the land ownership in the Ottoman classical age.